

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

Кафедра управління персоналом та підприємництва

Кваліфікаційна робота магістра

на тему:

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА АДАПТАЦІЇ
ІНВАЛІДІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Виконала: студентка 2 курсу,
групи ЕМЗ-23

Спеціальності 051 «Економіка»
Освітньо-професійної програми
«Управління персоналом та економіка
праці»

_____ Світлана УСТИНОВА

Науковий керівник роботи:
к.держ.упр., доц.

_____ Алла НАДТОЧІЙ

Рецензент:

професор кафедри менеджменту,
бізнесу і адміністрування
Державного біотехнологічного
університету,
д-р пед. наук, професор

_____ Віктор НАГАСЬ

ХАРКІВ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....		3
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ	6
	1.1 Система соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні...	6
	1.2 Особливості соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни	15
	1.3 Соціальні послуги як складові системи соціального захисту населення	26
РОЗДІЛ 2	ОЦІНКА СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ	33
	2.1 Оцінка системи надання соціальних послуг ветеранам та особам з інвалідністю внаслідок війни	33
	2.2 Проблеми у сфері працевлаштування ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни	43
	2.3 Проблеми у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни.....	53
РОЗДІЛ 3	НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ	58
	3.1 Напрями вирішення проблем соціалізації та реабілітації військовослужбовців з інвалідністю внаслідок війни із використання світового досвіду.....	58
	3.2 Формування ветеранської політики України в частині соціального захисту	64
	3.3 Охорона праці працівників з інвалідністю.....	70
ВИСНОВКИ.....		75
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ		81

ВСТУП

Військова служба передбачає суттєві обмеження конституційних прав військовослужбовців (свободи пересування, вибору місця проживання), ризики для життя, підпорядкування військовим статутам. Під час служби військовослужбовці можуть втратити цивільну професію, кваліфікацію і компетентність, зв'язки із цивільним середовищем. Внаслідок змін соціального і правового статусу, умов служби і зовнішнього середовища, військовослужбовці мають складнощі із поверненням до цивільного життя, реінтеграцією. А особи із інвалідністю внаслідок війни на доданок мають ще й проблеми із психо-емоційною та фізіологічною адаптацією, що вимагає від держави запровадження ефективних програм державної підтримки та соціального захисту.

Рівень соціального захисту людей з інвалідністю є одним показників розвитку суспільства, і в сучасних умовах, коли війни триває, соціальний захист військовослужбовців і ветеранів є одним із основних елементів забезпечення національної безпеки країни та соціальної згуртованості.

Різним аспектам соціального захисту населення, в тому числі і в умовах воєнного стану, присвячені праці таких дослідників як: Гнидюк І., Грідіна О., Дацюк О., Кириленко О., Колот А., Лібанова Е., Мандибура В., Мальований М., Ткаченко І., Тропіна В., Скуратівський В., Федорович І. та ін.

Питаннями соціального захисту осіб з інвалідністю та ветеранів війни опрацьовували в своїх дослідженнях такі вітчизняні дослідники, як Галицький О., Гордієнко Є., Гришова Р., Воробйов Г., Зозуля С., Кандиба С., Калмикова Н., Кондратенко О., Новікова Н., Мельник В., Мельничук Д., Шевчук В., Шевченко Р., Фомічов К., Яворенко О., та ін.

Вищезазначеними науковцями зроблено вагомий внесок у дослідження як загальної системи соціального захисту, так і окремих її складових, окремих категорій населення, але особливості соціального захисту саме осіб з інвалідністю внаслідок війни в сучасних умовах вимагають комплексного

підходу з огляду на значущість цього питання для забезпечення соціальної злагоди у суспільстві.

Метою роботи є науково-теоретичне дослідження проблем соціального захисту та адаптації інвалідів війни в Україні та визначення перспективних напрямів їх вирішення.

Для досягнення мети дослідження було поставлено такі *завдання* :

- дослідити сутність системи соціального захисту осіб з інвалідністю;
- окреслити особливості соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни;
- розглянути соціальні послуги як складову системи соціального захисту;
- проаналізувати систему надання соціальних послуг ветеранам та особам з інвалідністю внаслідок війни ;
- оцінити тенденції у сфері працевлаштування ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни;
- визначити проблеми у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни;
- окреслити напрями вирішення проблем соціалізації та реабілітації військовослужбовців з інвалідністю внаслідок війни з використанням світового досвіду;
- визначити основи формування ветеранської політики в частині соціального захисту осіб;
- розглянути охорону праці працівників з інвалідністю.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері соціального захисту.

Предметом дослідження є суспільні відносини з приводу соціального захисту та адаптації осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Методи дослідження. В кваліфікаційній роботі використовувалися такі методи: аналізу, синтезу та узагальненні (аналіз тенденцій у сфері працевлаштування ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни, виокремлення проблем у цій сфері); систематизації (оцінка системи надання

соціальних послуг, виділення проблем у цій сфері); індукції і дедукції (виокремлення напрямів подолання проблем у сфері соціального захисту, системі надання соціальних послуг).

Інформаційною базою дослідження є зарубіжні та вітчизняні наукові роботи, аналітична та статистична інформація Державної служби зайнятості, Міністерства у справах ветеранів, Міністерства соціальної політики, електронного ресурсу е-Ветеран, дослідження громадських організацій, незалежних експертів та аналітиків, нормативно-правова база у сфері соціального захисту, зокрема соціальних послуг, результати соціологічних опитувань.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання інформаційної та аналітичної інформації у навчальному процесі, а заходи із вирішення окремих проблем у сфері надання соціальних послуг шляхом запровадження єдиного замовника соціальних послуг – при реформуванні механізму замовлення і надання соціальних послуг.

За структурою кваліфікаційна робота магістра містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додаток. Загальний обсяг роботи – 89 сторінка комп'ютерного тексту, містить 13 таблиць, 19 рисунків, список використаних джерел із 64 найменування.

Апробація результатів дослідження відбулась на Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми стабільного економічного розвитку та економічної безпеки : світовий досвід та вітчизняні реалії» [62], яка відбулась 13- 14 грудня 2024 року у м. Запоріжжя.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАДІНІСТЮ

1.1 Система соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні

Система соціального захисту є складовою соціальної політики держави.

У світі науковці виділяють дві моделі соціальної політики – ліберальну та соціально-демократичну. В умовах застосування ліберальної соціальної політики держава у забезпеченні життєвими благами надає перевагу і заохочує індивідуальну заповзятливість, ініціативу та відповідальність. Лише, якщо людина не може розв'язати свої проблеми – держава бере на себе функцію забезпечення рівних можливостей і прав, що реалізуються через створення необхідних економічних, правових і культурних умов для кожного [20, с.250]. Основний принцип ліберальної соціальної політики – рівні права.

Метою соціальної політики соціально-демократичної моделі є скорочення соціальної нерівності шляхом перерозподілу економічних ресурсів для зменшення диференціації у статусі і доходах громадян. В цій моделі держава гарантує певний рівень доходів незалежно від особистого внеску (трудового) у загальний добробут.

Вітчизняний дослідник Мельничук Д.П. визначає, що Україна не відноситься ні до ліберальної, ні до соціально-демократичної. Наша країна традиційно тяжіє до соціально-демократичного типу, патерналізму, через пострадянські прижиті цінності і практики, а передумов для застосування ліберальної моделі – ще не має [20, с.250].

У вузькому сенсі соціальна політика – це комплекс заходів державного впливу, спрямований на створення амортизаторів, що будуть нівелювати соціальні ризики, та створення соціальних стандартів.

Перш за все, заходи державної політики спрямовуються на соціально вразливі верстви населення – дітей, літніх осіб, осіб з інвалідністю та ін., - тих, хто не може піклуватись про себе самостійно.

В таких умовах функціями соціальної політики є вираження, узгодження і захист інтересів окремих груп населення, розв'язання суспільних суперечностей і створення умов для суспільної злагоди [20, с.250].

На думку Мельничука Д.П. метою соціальної політики в Україні має бути створення системи соціального захисту всього населення, яка має підтримати людину у випадку таких соціальних ризиків як: травми та професійні захворювання, хвороби, безробіття, часткова або повна втрата працездатності, втрата годувальника, народження дитини тощо. У вищенаведених випадках людина втрачає доходи, то формою підтримки є– надання доходів у цей період.

Під соціальним захистом розуміють весь комплекс створення умов для безпечного соціального середовища життя людини.

А основним складовими елементами соціального захисту є соціальне страхування та соціальна допомога, соціальні гарантії та послуги (рис.1.1) [15].

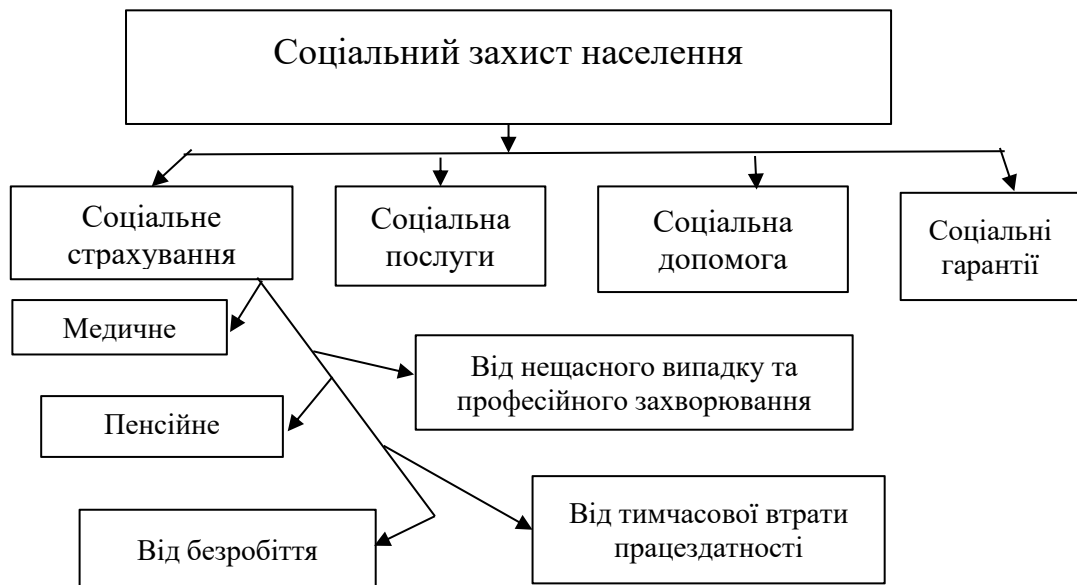

Рисунок 1.1 – Складові системи соціального захисту населення в Україні

Право громадян на соціальний захист закріплено в Конституції України. Так, у ст. 46 визначено, що право на соціальний захист включає право на забезпечення у визначених випадках: у разі втрати працездатності (повної або часткової), втрати годувальника, безробіття з незалежних від працівника обставин, у старості та ін. Реалізуються ці права загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок соціальних внесків громадян, підприємств та бюджету.

На доданок створюється мережа державних, комунальних та приватних закладів догляду за непрацездатними.

Важливою нормою, визначеною в Конституції є те, що пенсії, соціальні виплати і допомоги, що є основним джерелом існування людини, не мають бути нижче прожиткового мінімуму [15].

Система соціального захисту в Україні включає такі інструменти: соціальне страхування для економічно активного населення; встановлення прожиткового мінімуму як базової соціальної гарантії; індексації; дотації та житлові субсидії; надання допомоги при народженні дитини, виплата допомог сім'ям з дітьми, інвалідам, допомоги по безробіттю, особам, постраждалим в результаті аварії на ЧАЕС, на поховання, тощо; надання пільг на користування транспортними послугами (для інвалідів, осіб похилого віку).

Вітчизняний дослідник Кравець І.М. зазначає, що соціальний захист відбувається за допомогою соціального забезпечення і соціальної допомоги. Функцією соціального забезпечення є опіка тими категоріями, які мають право на тривалу і постійну допомогу (вік, інвалідність, відсутність джерел існування, народження дитини), відбувається через соціальні виплати та страхові виплати, якщо людина набула права на них [15].

В Україні є чотири види загальнообов'язкового державного страхування: пенсійне, з тимчасової втрати працездатності, від безробіття, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Загальнообов'язкове, - означає, що у людини не має права відмовитись від нього у випадку офіційного працевлаштування. Всі працюючі офіційно є застрахованими своїми

роботодавцям особами, за яких роботодавці сплачують страхові внески на соціальне страхування у вигляді єдиного соціального внеску. В Україні поки ще не запроваджено загальнообов'язкове медичне страхування. Як вид страхування він є, але не відноситься до загальнообов'язкового.

Початкового для кожного виду соціального страхування було створено відповідний фонд, яких було 4, як і видів соціального страхування. У 2018 р. почалось скорочення фондів: Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань було приєднано до Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, об'єднаний фонд отримав назву – Фонд соціального страхування. Останній був приєднаний наприкінці 2023 р. до Пенсійного фонду України. Тож на сьогодні фондів загальнообов'язкового соціального страхування два – Пенсійний фонд та фонд соціального страхування на випадок безробіття, адміністратором якого є Державна служба зайнятості.

Окремою складовою системи соціального захисту є соціальна допомога, яка спрямована на підтримку осіб, у яких матеріальне становище є нижче межі забезпеченості, визначеної законодавством. Такою межею в Україні є прожитковий мінімум для відповідних категорій громадян.

Державна соціальна допомога – це грошова виплата до рівня прожиткового мінімуму, або в деяких випадках вище. В Україні державна соціальна допомога регулюється такими нормативно-правовими актами:

-«Про державну допомогу сім'ї з дітьми»,

-«Про державну соціальну допомогу особам, що не мають права на пенсію, та інвалідам»,

-«Про державну соціальну допомогу інвалідам із дитинства та дітям-інвалідам» та іншими законами [15].

Ще однією складовою соціального захисту є соціальні послуги.

Соціальні послуги – це сукупність економічних, правових, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних заходів, які надаються індивідам або

окремими групами населення, що перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги для повернення до повноцінного життя.

Надавати соціальні послуги можуть люди з відповідним фахом то особливими людськими якостями. Надаються соціальні послуги державними і комунальними закладами соціального обслуговування, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також недержавними неприбутковими організаціями.

Формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальне обслуговування. Відповідно, матеріальна допомога надається у вигляді грошової або матеріальної допомоги – продуктів харчування, засобів гігієни, одягу, взуття, предметів першої необхідності тощо, та різних засобів реабілітації (технічних і допоміжних).

До соціальних відносяться такі види послуг: соціально-медичні, соціально-економічні, послуги із працевлаштування, послуги із професійної реабілітації осіб з інвалідністю, інформаційні, соціально-педагогічні та юридичні.

Ці послуги, соціальне обслуговування може проводитись, надаватись у: реабілітаційних центрах, установах денного перебування, в установах тимчасового або постійного перебування, центрах територіального обслуговування закладах соціального підтримки тощо.

Для соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні створено Фонд соціального захисту інвалідів Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»[36]. У цій царині також дії Постанова Верховної ради України від 21 березня 1991 р. «Про введення в дію Закону Української РСР «Про основи соціальної захищеності інвалідів Української РСР»[20]

У Законі зазначається, особам з інвалідністю в Україні гарантовано рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній та соціальних сферах, створення умов, які дають можливість особам з

інвалідністю реалізувати свої права людини і громадянина, вести повноцінний спосіб життя [36].

Законом забороняється дискримінація за ознакою інвалідності.

Держава бере на себе зобов'язання створити для осіб з інвалідністю рівні умови, що проявляється в наступному:

- виявлені та усунені перепонів та бар'єрів для доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, транспортної інфраструктури (що є об'єктами фізичного оточення), а також врахування індивідуальних можливостей та інтересів в освіті, праці, культури, фізичної культури і спорту;

-охороні здоров'я;

- соціальному захисті;

-індивідуальна програма реабілітації осіб з інвалідністю;

-наданні пристосовано житла особам з інвалідністю;

-сприянні громадській діяльності [36, ст.4]

Рисунок 1.2 – Форми соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні

Форми соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні представлено на рис. 1.2. [29, с.415].

Державні соціальні допомоги та соціальні послуги надаються або безкоштовно або із суттєвими знижками. Перелік їх є доволі широким, проте, в залежності від причини та ступеня ушкодження здоров'я, - є різним (табл.1.1). [29, с.415]. Більшість розміри державних допомог прив'язані до розміру прожиткового мінімуму. В залежності від встановленої групи інвалідності (ступеню ушкодження здоров'я) законодавством передбачається система пільг (табл.1.1).

Таблиця 1.1 – Законодавчо встановлені пільги в залежності від групи інвалідності

Пільга	Група інвалідності	Додаткова інформація
Безкоштовні ліки за рецептами лікарів	I, II групи	При амбулаторному лікуванні, якщо пенсія не перевищує мінімального розміру пенсії
Безкоштовне/пільгове соціально-побутове та мед. обслуговування	I, II групи	Засоби реабілітації, різні протези, медичні виробы
Забезпечення автомобілем	I, II групи	При наявності відповідного мед. висновку
50% оплата ліків (за рецептом)	I, II групи	При амбулаторному лікуванні
Безкоштовні санаторно-курортні путівки	I, II групи	При наявності медичних показань
Позачергове обслуговування в касах	I, II групи	Незалежно від форм власності і підпорядкування
Безкоштовний проїзд у громадському транспорті	I, II групи, діти з інвалідністю і їх супроводжуючі	Крім таксі
50% знижка на проїзд внутрішніми лініями: повітряного, річкового, ж/д і автотранспорту	I, II групи, діти з інвалідністю і їх супроводжуючі	Пільгове перевезення в період з 1 жовтня по 15 травня здійснюють усі підприємства транспорту
Встановлення квартирної телефонії	I, II групи	Проводиться позачергово і на пільгових умовах
Радіотрансляційна точка	I, II групи по зору	Безкоштовне користування

У зв'язку із війною, фінансових ресурсів держави не вистачає на достатнє фінансування всієї сукупності заходів із соціального захисту, то частково фінансування здійснюється за рахунок грантових коштів, донорської допомоги.

Держава зобов'язує підприємства та організації, що здійснюють транспортне обслуговування, забезпечити спеціальне обладнання, яке дасть змогу людям з інвалідністю користуватися їх послугами. А якщо транспортні засоби не можуть бути пристосовані для використання людьми з інвалідністю, органи місцевої влади мають створити і надати інші можливості для пересування осіб з інвалідністю.

Особи з інвалідністю забезпечуються житлом. При чому житлове приміщення, де мешкає особа з інвалідністю, має відповідати вимогам безперешкодного доступу. Якщо ж житло неможливо привести до відповідності

норми доступності, то особі з інвалідністю має бути надана заміна житла (відповідно до Житлового кодексу Української РСР).

Те, чого людина з інвалідністю потребує, визначає МСЕК, а саме всі види матеріальної, соціально-побутової і медичної допомоги. Це прописується в індивідуальній програмі реабілітації. Гроші на програму реабілітації має виділяти Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю.

Дітям з інвалідністю та особам з інвалідністю мають право на безкоштовне або на пільгових умовах надання допоміжних засобів для реабілітації (засоби для пересування, протезні вироби, сурдотехнічні засоби, мобільні телефони, індивідуальні пристрої, протези очей, зубів, щелеп, окуляри, слухові і голосоутворюючі апарати, ендопротези, сечо- і калоприймачі тощо, а також автомобілі, крісла колісні з електроприводом), - все це за наявності медичного висновку МСЕК.

В період дії воєнного стану Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю надає послуги з технічної реабілітації та надає безкоштовно технічні засоби для реабілітації для людей з інвалідністю та інших вразливих груп.

Загалом система державних гарантій щодо соціального захисту інвалідів має бути спрямована на: усунення умов, що ведуть до інвалідності (в тому числі у сфері праці); надання можливості досягти рівня життя на рівні з іншими, включаючи сферу доходів, праці, охорони здоров'я, участі у суспільному житті; інклюзивне середовище для осіб з інвалідністю, що передбачає безбар'єрне середовище (житло, транспортне обслуговування, доступність до установ освіти, охорони здоров'я, громадських установ та організацій); доступність засобів та інструментів соціального захисту в незалежності від місця проживання людини (незалежно від фінансової спроможності громади надавати послуги) [20, с.251].

1.2 Особливості соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни

За три роки війни в Україні стає все більше людей, які з об'єктивних причин потребують допомоги від держави. З початку війни людей з інвалідністю стало на 300 тис. більше.

У вітчизняному законодавстві регулюється статус права і гарантії соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Нормативно-правовими документами, що регулюють ці аспекти, є Закон України «Про статус ветеранів війни гарантії їх соціального захисту», де визначається питання визначення статусу і надання підтримки ветеранам. Крім того, є «Порядок надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни», який затверджений Кабінетом міністрів України.

Статус особи з інвалідністю внаслідок війни може набути особа, яка отримала інвалідність в результаті поранень, контузії, каліцтв і захворювань, під час участі в антитерористичній операції, забезпечення національної безпеки і оборони, стримування збройної агресії, а також інших випадках. Це може бути як військовослужбовець, так і цивільна особа, що отримала ушкодження здоров'я внаслідок війни.

У нормативних документах передбачений перелік документів, який необхідний для набуття статусу – це медичні висновки, довідки про участь в бойових діях, документи, що підтверджують особистий внесок у захист держави та інші документи.

Щодо процедури оформлення, то необхідно звернення особи до органів соціального захисту населення за місцем реєстрації, який на основі поданих документів прийме рішення про надання статусу.

Положенням передбачено, що посвідчення особи з інвалідністю внаслідок війни автоматично продовжується на період воєнного стану і через шість місяців після його скасування, що є гарантією соціального захисту цих категорій людей в умовах війни.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає інвалідів як людей з обмеженими можливостями, що мають функціональні утруднення в результаті захворювання, недоліків або відхилень розвитку, стану здоров'я,

зовнішності, внаслідок непристосованості зовнішнього середовища до своїх особливих потреб, через забобони суспільства по відношенню до інвалідів. Інваліди – це особи, що мають фізичні, інтелектуальні чи психічні обмеження. Для зниження впливу обмежень і формується система державних соціальних гарантій у сфері соціального захисту інвалідів [20, с. 250].

Науковці зазначають, що це детальне регулювання має забезпечити інтеграцію цих людей у суспільство, надання їм необхідної підтримки в соціальній, медичній і психологічній сфері.

Для отримання статусу необхідно подати наступні документи:

- це заява у формі, затвердженій Постановою КМУ від 15.10.2024 № 1171 (до цього діяла довільна форма), де визначається особисті дані заявника, група інвалідності (I, II, або III), інформація про участь в антитерористичній операції або відсічі ф стримування збройної агресії Російської Федерації і Донецькій і Луганській областях (відповідна довідка); дані про військову частину; наявність або відсутність статусу учасника бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасника війни, члена загиблого (померлого ветерана), або члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України; людину, що постраждав як учасник Революції Гідності. Також необхідно повідомити про наявність або відсутність судимості.

-важливим документом для отримання статусу є довідка медико-соціальної експертної комісії про групу інвалідності, та причини інвалідності. Саме цей документ є основним, що підтверджує наявність інвалідності та її зв'язок з бойовими діями або виконанням службових обов'язків.

-крім того необхідно отримати документи, що підтверджують участь особи в бойових діях або виконання службових обов'язків, що призвели до інвалідності. Такими документами можуть бути: постанова штатної військової лікарської комісії (ВЛК), документи (інформацію) про участь в бойових діях, нагородні листи, витяги з наказів тощо.

Після надання всіх необхідних документів орган (територіальне відділення Управління) соціального захисту населення має надати статус у

місячний термін. У випадку схвалення заяви видається посвідчення особи з інвалідністю внаслідок війни, що є офіційним документом, що підтверджує статус особи і дає право на відповідні пільги та соціальні гарантії.

Науковці зазначають, що насправді процес отримання довідок і підтверджуючих документів є складним через необхідність збору великої кількості документації, тривалий час обробку заяв. Дослідники зазначають, що бюрократичні перепони на шляху отримання статусу призводять до затягування процесу і збільшення фізичного і емоційного навантаження на веретанів [56].

Соціальний захист інвалідів – це система правових, економічних і соціальних заходів, гарантованих державою, що забезпечують умови або для компенсації або для подолання обмежень у життєдіяльності, і спрямовані на створення рівних, на одному рівні з іншими громадянами, можливості участі у життєдіяльності громади [20, с. 250].

Пізніше, у всіх нормативно-правових актах з 2018 р. замінили слово інвалід, що вважається має негативний контекст, на більш гідне - особи з інвалідністю.

В Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 №2011-ХІІ надано визначення соціального захисту військово службовців – діяльність держави з встановлення системи правових і соціальних гарантій, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод, що зазначені у Конституції, задоволення як матеріальних, так і духовних потреб військовослужбовців. До цих прав віднесено право на забезпечення у разі: повної або часткової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від людини причин (наприклад скорочення штату), у похилому віці, а також в інших випадках, визначених у законі. Вище перелічені випадки є у загальній системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. Окремі гарантії, пільги і компенсації надаються військовослужбовцям через особливий характер діяльності – військової служби, а саме – захисту Вітчизни.

У ст. 3 вищезазначеного закону визначено, що сфера дію закону поширюється на.... (п.2): військовослужбовців, які стали особами з інвалідністю внаслідок захворювання, що пов'язане з проходженням військової служби, або внаслідок захворювання після звільнення зі служби, що також пов'язаних з проходженням військової служби, та членів їх сімей, а також членів родин військовослужбовців, що загинули, померли або пропали без вісти.

Від так, дія цього закону поширюється і на осіб з інвалідністю внаслідок війни.

У військовослужбовця є право на відпустку для лікування після поранення (контузії, травми або каліцтва). Ця відпустка надається на підставі висновку військово-лікарської комісії. На період такої відпустки за військовослужбовцем зберігається грошове та матеріальне забезпечення. Максимальна тривалість безперервного перебування військовослужбовця у закладах охорони здоров'я і у відпустці за для лікування зі збереженням матеріального забезпечення не може бути більше ніж 12 місяців підряд. Проте відповідно до висновку військово-лікарської комісії, військовослужбовцю може бути подовжена відпустку, якщо в нього є потреба в тривалому лікуванні і збереженням грошової забезпечення на строк визначений в цій довідці.

У ст. 11 визначається право військовослужбовців на охорону здоров'я, медичну допомогу і біологічне батьківство (материнство). Військовослужбовець може бути відправлений на лікування за кордон і в період його безперервного перебування на лікуванні до періодів безперервного перебування зараховується час переміщення з одного закладу до іншого, час очікування між плановими етапами лікування, реабілітації, протезування. Під час лікування, реабілітації військовослужбовці в закладах охорони здоров'я всіх форм власності забезпечуються харчуванням за рахунок державного бюджету за нормою 5. Крім того, члени сімей військовослужбовців-осіб, що стали інвалідами під час проходження військової служби, мають право на медичне обслуговування у закладах Міністерства оборони України.

У законі визначено, що особи з інвалідністю внаслідок бойових дій прирівнюються у своїх правах до осіб з інвалідністю та учасників Другої світової війни.

Соціальні гарантії та система соціального захисту учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, учасників війни визначена в Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 р. №3551-ХІІ [41].

У вище згаданому Законі визначається, що сфера дії закону поширюється на ветеранів війни, до яких віднесено осіб, що брали участь у захисті Батьківщини чи бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни відносять (ст.4):

-учасники бойових дій;

-особи з інвалідністю внаслідок війни (в преамбулі (вступі) закону сказано, що інвалід війни змінено терміном особа з інвалідністю внаслідок війни);

-учасники війни [41].

У ст. 7 Закону наводиться перелік осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Цим Законом особам з інвалідністю внаслідок війни надаються наступні пільги (ст.7): стосовно медичного обслуговування особи з інвалідністю мають право на безкоштовні ліки та зубопротезування; безоплатне щорічне санітарно-курортне лікування, медичне обстеження та диспансеризацію; безкоштовна медична допомога в закладах охорони здоров'я Міністерства оборони України та інших спеціалізованих установах (табл.1.1).

У сфері забезпечення житлом та комунальних послуг особи з інвалідністю внаслідок війни мають право на : 100 відсоткову знижку на: оплату житла (квартирна плата); комунальні послуги (газ, електрика ті ін.); вартість палива (для опалення у разі відсутності центрального опалення). Крім того, особи з інвалідністю мають право на забезпечення житлом у разі, якщо вони потребують поліпшення житлових умов, протягом двох років з моменту взяття на облік; одержання позики на будівництво, капремонт, реконструкцію

житлових будинків з погашенням за 10 років через 5 років після завершення будівництва; право позачергового вступу до житлово-будівельних кооперативів (табл.1.2).

Таблиця 1.2 – Пільги особам з інвалідністю внаслідок війни у сфері охорони здоров'я

Сфера дії пільги	Вид пільги	
1. у сфері охорони здоров'я	1	безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів
	2	позачергове безплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів), безплатне забезпечення іншими протезами і протезно-ортопедичними виробами;
	3	безплатне позачергове щорічне забезпечення санаторно-курортним лікуванням з компенсацією вартості проїзду до санаторно-курортного закладу і назад.
	4	позачергове обслуговування амбулаторно-поліклінічними закладами, а також позачергова госпіталізація.
	5	право на щорічне медичне обстеження і диспансеризацію із залученням необхідних спеціалістів;
	6	медична допомога в закладах охорони здоров'я Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерства внутрішніх справ України,

Є дещо застаріла пільга - мають право на безкоштовне встановлення квартирних телефонів, із зниженням абонентської плати на 50%.

Крім того, особи з інвалідністю внаслідок війни звільняються від орендної плати за нежитлові приміщення (гаражі для автомобілів, мотоколясок, велоколясок тощо).

Таблиця 1.3 – Пільги особам з інвалідністю внаслідок війни у сфері забезпечення житлом та комунальних послуг

Сфера дії пільги	Вид пільги	
2. у сфері забезпечення житлом та комунальних послуг	1	100-процентна знижка плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством (21 кв. метр загальної площі житла на кожну особу, яка постійно проживає у житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку плати, та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю);
	2	100-процентна знижка плати за користування комунальними послугами (газом, електроенергією та іншими послугами) та скрапленням балонним газом для побутових потреб в межах середніх норм споживання.
	3	100-процентна знижка вартості палива, в тому числі рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населенню, для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення;
	4	позачерговий безплатний капітальний ремонт власних жилих будинків і квартир та першочерговий поточний ремонт жилих будинків і квартир у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
	5	позачергове забезпечення житлом осіб, які потребують поліпшення житлових умов, у тому числі за рахунок жилої площі, що передається міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, підприємствами та організаціями у розпорядження місцевих рад та державних адміністрацій. Особи, зазначені в цій статті, забезпечуються жилою площею протягом двох років з дня взяття на квартирний облік, а особи з інвалідністю I групи з числа учасників бойових дій на території інших країн – протягом року.
	6	одержання позики на будівництво, реконструкцію або капітальний ремонт жилих будинків і подвірних будівель, приєднання їх до інженерних мереж, комунікацій, а також позики на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок з погашенням її протягом 10 років починаючи з п'ятого року після закінчення будівництва. Зазначені позики надаються в порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України
	7	одержання позики на будівництво, реконструкцію або капітальний ремонт жилих будинків і подвірних будівель, приєднання їх до інженерних мереж, комунікацій, а також позики на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок з погашенням її протягом 10 років починаючи з п'ятого року після закінчення будівництва. Зазначені позики надаються в порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України;
	8	першочергове право на вступ до житлово-будівельних (житлових) кооперативів, кооперативів по будівництву та експлуатації колективних гаражів, стоянок для транспортних засобів та їх технічне обслуговування, до садівницьких товариств, на придбання матеріалів для індивідуального будівництва і садових будинків. Гаражі, стоянки для транспортних засобів осіб з інвалідністю внаслідок війни, які мають медичні показання на забезпечення транспортом, як правило, споруджуються поблизу будинків;

У сфері послуг транспорту особи з інвалідністю внаслідок війни мають право на (табл.1.4): безкоштовний проїзд всіма видами пасажирського транспорту міського, автобусами приміського і міжміського сполучення. Крім того особам, з інвалідністю I та II групи надається право безкоштовного проїзду один раз на рік туди і назад залізничним, повітряним, водним або міжміським транспортом, а особам, що супроводжує інваліда I групи, 50% знижка на той же вид транспорту.

Також у осіб з інвалідністю внаслідок війни, є права у сфері працевлаштування. Серед них: право на позачергове працевлаштування за спеціальністю і відповідно до медичного висновку (медико-соціальної експертизи); право залишитись на роботі при скороченні штатів, а у разі ліквідації підприємства – право на працевлаштування.

Таблиця 1.4 – Пільги особам з інвалідністю внаслідок війни у сфері послуг транспорту

Сфера дії пільги	Вид пільги	
3. у сфері послуг транспорту	1	безплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрірайонних, внутрі- та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання за наявності посвідчення встановленого зразка, а в разі запровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду – також електронного квитка, який видається на безоплатній основі. Це право поширюється і на особу, яка супроводжує особу з інвалідністю I групи;
	2	особам з інвалідністю I і II груп надається право безплатного проїзду один раз на рік (туди і назад) залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом, а особам, які супроводжують осіб з інвалідністю I групи (не більше одного супроводжуючого), – 50-процентна знижка вартості проїзду один раз на рік (туди і назад) зазначеними видами транспорту.

Особи з інвалідністю внаслідок війни мають право на лікарняні в розміру 100% від середньомісячної заробітної плати незалежно від стажу роботи, тривалість лікарняного може бути до 4 місяців підряд або 5 місяців протягом року; якщо особі з інвалідністю не вистачає основної і додаткової відпустки для перебуванню у санаторії для лікування – він може взяти лікарняний; щорічна відпустка має надаватись особі у зручній для неї час; має право на додаткову відпустку із збереженням заробітної плати на 14 днів на рік (табл.1.5)

До інших пільг віднесено сфери забезпечення автотранспортом, освіти та податків (табл.1.6). Якщо у особи з інвалідністю внаслідок війни є медичне показання для забезпечення автомобілем, то вона має право його отримати, в тому числі отримати компенсацію на пальне.

У осіб з інвалідністю внаслідок війни є дуже актуальне в сучасних умовах право на освіту для себе і своїх дітей у вигляді державної цільової підтримки на отримання професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти у державних і комунальних закладах (табл.1.5).

Таблиця 1.5 - Пільги особам з інвалідністю внаслідок війни у сфері працевлаштування

Сфера дії пільги	Вид пільги	
4. у сфері працевлаштування, в т. ч. лікарняних та відпусток	1	позачергове працевлаштування за спеціальністю відповідно до підготовки та висновків медико-соціальної експертизи.
	2	переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування у разі ліквідації підприємств, установ, організацій;
	3	виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності працюючим особам з інвалідністю внаслідок війни в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи;
	4	виплата працюючим особам з інвалідністю допомоги по тимчасовій непрацездатності до 4 місяців підряд або до 5 місяців протягом календарного року, а також допомоги по державному соціальному страхуванню за весь період перебування в санаторії з урахуванням проїзду туди і назад у разі, коли для лікування не вистачає щорічної і додаткової відпусток;
	5	використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час, а також одержання додаткової відпустки із збереженням заробітної плати строком 14 календарних днів на рік

Особи з інвалідністю внаслідок війни мають право на соціальні послуги з догляду, або компенсація такого догляду, якщо установи соціального захисту населення не можуть їх надати.

Є пільги, які на нашу думку, є вже не дуже актуальними, це: позачергове обслуговування організаціями служби побуту, громадського харчування, житлово-комунального господарства, міжміського транспорту; право на позачергове забезпечення продуктами поліпшеного асортименту та промисловим товарами підвищеного попиту за переліком і нормами міських державних адміністрацій [41].

Таблиця 1.6 - Пільги особам з інвалідністю внаслідок війни у сфері забезпечення автотранспортом, освіти та податків

Сфера дії пільги	Вид пільги	
5. у сфері забезпечення автотранспортом	1	позачергове безоплатне забезпечення автомобілем (за наявності медичних показань для забезпечення автомобілем) на термін експлуатації до десяти років (з наступною заміною на новий), виплата компенсації на бензин (пальне), ремонт, технічне обслуговування автомобілів або на транспортне обслуговування в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.
6. у сфері освіти	1	право на державну цільову підтримку для здобуття ними та їх дітьми професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти у державних та комунальних закладах освіти, передбачену статтею 12 цього Закону для учасників бойових дій та їх дітей.
7. у сфері податків	1	зі сплати податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету відповідно до податкового та митного законодавства;
	2	звільнення від орендної плати за нежилі приміщення, що орендуються особами з інвалідністю внаслідок війни під гаражі для спеціальних засобів пересування (автомобілів, мотоколясок, велоколясок тощо) та безоплатне надання для цих засобів гаражів-стоянок незалежно від їх форми власності;

Окремо слід зазначити на ще одному важливому на сьогоднішній день інструменті – виплата одноразової грошової допомоги. У випадку встановлення інвалідності внаслідок поранення (контузії, травми, каліцтва), уряд встановив виплату одноразової грошової допомоги у таких розмірах (табл.1.7):

- при становленні I групи інвалідності, розмір допомоги дорівнює 400-кратному прожитковому мінімуму (для працездатних). У 2024 р. це 1 211 200 грн.;

- при становленні II групи інвалідності, розмір допомоги дорівнює 300-кратному прожитковому мінімуму (для працездатних). У 2024 р. це 908 400 грн.;

- при становленні III групи інвалідності, розмір допомоги дорівнює 250 -кратному прожитковому мінімуму (для працездатних). У 2024 р. це 7562 500 грн. [53].

Вище зазначені одноразові допомоги виплачується лише тоді, коли каліцтво настало внаслідок несення служби, поранення.

Таблиця 1.7 – Одноразова грошова допомога військовослужбовцю, якому встановлена інвалідність внаслідок поранення, 2024 р.

Група інвалідності	Критерій / прив'язка	Розмір допомоги у 2024 р.
I група	400-кратний розмір прожиткового мінімуму	1211200
II група	300-кратний розмір прожиткового мінімуму	908400
III група	250-кратний розмір прожиткового мінімуму	757000

Розмір допомоги залежить від ступеня втрати працездатності, який визначається МСЕК – медико-соціальною експертною комісією.

В Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» визначено, що ветеранам війни (а до них відносять і осіб, що отримали інвалідність внаслідок війни) держава організовує надання психологічної допомоги. Психологічна допомога – це професійна допомога особі, що має ризик розладу психіки чи поведінки, шляхом сприяння у психосоціальній адаптації до осмислення досвіду, самоусвідомлення, розширення можливостей самореалізації. [53].

Вітчизняні дослідники Загоруй І.С., Загоруй Л.М. розмежовують поняття соціальних послуг і соціальних пільг. Пільгами є певні привілеї або знижки, які надаються певним категоріям громадян для зменшення фінансового навантаження або отримання переваг. У ветеранів війни є комплекс пільг у різних сферах: медичні, житлово-комунальні, проїзд, у сфер праці, у сфері освіти тощо. Наявність пільг – це вигода для отримувача і навантаження для тих, хто має її надавати. Спосіб отримання пільг регулюється державою і в складні часи може бути призупинені, як наприклад, призупинені у 2023-2024 рр. безкоштовне санаторно-курортне лікування і надання компенсацій за таке лікування [11, с.67-68].

Соціальні послуги – це певна дія (допомога), яка надається державними або приватними закладами. Пільги знижують вартість послуги, а послуги передбачають отримання певних дій (лікування, навчання, консультації).

В сучасних умовах соціальних захист осіб з інвалідністю в наслідок війни, є одним із пріоритетів в державній соціальній політиці у сфері соціального

захисту. Система пільг і компенсацій для людей з інвалідністю в Україні доволі широка, можна навіть сказати всеосяжна, проблема полягає лише в тому, яким чином і в якому розмірі вона забезпечується.

1.3 Соціальні послуги як складові системи соціального захисту

Надання соціальних послуг є функцією держави і важливою складовою системи соціального захисту населення.

В кризові момент для життя суспільства, наприклад під час війни, кількість людей, що потребують підтримки, багаторазово збільшується.

В Україні питання надання соціальних послуг регулюється Законом України «Про соціальні послуги». Соціальні послуги - це дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, які людина самотійно не може подолати, або дії, спрямовані на мінімізацію негативних наслідків для родини, що перебувають в них.

В Законі надано визначення і складних життєвих обставин, як таких, що негативно впливають на життя, здоров'я, розвиток людини, функціонування родини, і які вона не зможе їх подолати самотійно. До таких обставин відносять (їх всього 17): втрату роботи, втрату дому чи інша шкода завдана пожежею чи стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією; інвалідність; психічні розлади тощо [39, ст.1].

Особа, для отримання безкоштовної соціальної послуги, має звернутися до органу Управління соціального захисту. Працівник управління має проаналізувати потреби і направити людину до відповідного надавача послуг. Надавачами послуг зазвичай є: Центр соціально-психологічної підтримки, Центр Матері і дитини, Центри комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю тощо. Надавачами послуг можуть бути державні і комунальні заклади і приватні установи (громадські об'єднання). [39].

Відповідальність за оцінку, планування і надання соціальних послуг передана органам місцевого самоврядування. Крім того, Законом України «Про соціальні послуги» передбачено 18 базових соціальних послуг, які надаються на рівні громади (табл.1.8).

Проте дослідники зазначають, що не всі громадяни мають право на отримання соціальних послуг безплатно. Для того, щоб отримати послугу безплатно проводиться попередній аналіз і враховуються різні аспекти, в тому числі рівень доходів і наявність близьких родичів.

Соціальні послуги до війни надавалися за процедурою (введення випадку), яка містить певну кількість етапів, починаючи з аналізу заяви (звернення) особи про потребу в соціальні послуги; оцінки потреб родини в таких послугах; визначення сукупного доходу заявника; прийняття рішень з урахуванням індивідуальних потреб родини (особи); розроблення індивідуального плану, в який включаються конкретні заходи, які потенційно мають допомогти людині подолати складні життєві обставини; укладання договору про надання соціальних послуг.

Управління соціального захисту має прийняти рішення щодо надання соціальних послуг протягом 10 робочих днів. Передбачено і скорочений термін розгляду заяв для одноразових або екстрених соціальних послуг. Тоді рішення має бути прийнято протягом доби, якщо є певна загроза для отримувача соціальних послуг [39].

Під час дії воєнного стану були зроблено певні зміни в процедурах надання соціальних послуг.

Таблиця 1.8 – Види базових соціальних послуг

	Базові соціальні послуги	Соціальні послуги, актуальні під час війни	Соціальні послуги для людей з інвалідністю
1	Догляд вдома, денний догляд	+	+
2	Підтримане проживання (осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, бездомних)	+	+
3	Соціальна адаптація	+	+
4	Соціальна інтеграція та реінтеграція	+	
5	Надання притулку	+	
6	Екстрене (кризове) втручання	+	
7	Консультації	+	+
8	Соціальний супровід		
9	Представництво інтересів		
10	Посередництво		
11	Соціальна профілактика		
12	Нагуральна допомога		+
13	Фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору	+	+
14	Переклад мовою жестів		
15	Догляд та виховання дітей, наблизений до сімейних		
16	Супровід під час інклюзивного навчання		+
17	Інформування	+	+
18	Медіація (посередництво)	+	
19		Тимчасовий відпочинок для осіб, що здійснюють догляд за особами з інвалідністю, особами, які мають невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування	+
20		Персональний асистент	+
21		Транспортні послуги	Муніципальна няня
22		Короткотермінове проживання	Соціальна реабілітація
23		Соціально-психологічна реабілітація осіб із залежністю від наркотиків	
24		Транзитне підтримане проживання / учбова соціальна квартира/будинок	

Після початку війни, після 24 лютого 2022 р., прийшло розуміння до урядовців, що часу на виконання всіх формальних процедур немає і Міністерство соціальної політики надало рекомендації з організації соціальних

послуг в умовах воєнного стану, зокрема щодо спрощення процедури надання окремих послуг.

Базовою порадою Міністерства було надавати соціальні послуги екстрено (кризово), замість проходження повної процедури. Екстреність передбачає, що рішення приймаються за добу з моменту одержання заяви [соціальні послуги].

Відповідно до затвердженого Класифікатору соціальних послуг від 23.06.2022 р. була визначена невелика кількість послуг, що надавалися екстрено. Постановою Кабінету Міністрів від 16.03.2022 р. № 294 внесено зміни до «Порядку надання соціальних послуг особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади». Постановою дозволено надавати такі соціальні послуги екстрено:

- стаціонарний догляд (організація умов для проживання; забезпечення надання харчування);

- паліативний догляд (допомога для отримання знеболювання);

- догляд вдома, підтримане проживання (організація проживання, розвиток та підтримка навичок самообслуговування для самостійного проживання) [50].

Згодом ще було внесено уточнення, що в разі існування загрози життю чи здоров'ю особи та під час дії надзвичайного або воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, соціальні послуги можуть надаватися екстрено (кризово). Відповідно до цього уточнення, додається ще 11 послуг, які раніше надавалися на процедурою застосування випадку. Влітку 2022 р. постановою Кабінету Міністрів «Про організацію надання соціальних послуг» всім особам, які перебували в складних життєвих обставинах, соціальні послуги могли надаватися екстрено.

Зміни від 14 квітня 2022 р. в законі України «Про соціальні послуги» спростили норми для оптимізації надання соціальних послуг, а саме стосовно:

- збільшення повноважень органів місцевої влади. Органи місцевої влади мають можливість окреслювати особливості порядку надання соціальних

послуг на відповідній території у випадку воєнного стану (проте ці дії не мають суперечити законодавству);

- соціальні послуги надаються екстрену (кризово) в період воєнного стану;
- особам, незалежно від їх рівня доходу, яким завдано шкоду пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, всі послуги мають надаватися безкоштовно;
- змінився порядок визначення сукупного доходу громадян для визначення критерію малозабезпеченості, тепер він розраховується не за шість місяців, а за квартал[50].

Всього в Україні налічується 39 соціальних послуг, з яких 50% - для осіб з інвалідністю [46]. Розглянемо їх.

Глянемо основні види соціальних послуг, якими зможуть користуватися люди з інвалідністю (рис 1.3):

Рисунок 1.3 – Основні види соціальних послуг для осіб з інвалідністю

- інформування і консультування. Допомога в аналізі конкретної ситуації, визначення проблеми, напрямів та кроків вирішення проблеми, складання плану виходу з складної ситуації, психологічне консультування людини;

- підтримане проживання: надання місця для проживання; навчання навичок самостійного проживання; допомога в організації порядку дня;

організації медичного супроводу; допомога у веденні домашнього господарства; представництво інтересів; допомога в організації взаємодії з іншими службами та спеціалістами; допомога в отриманні безплатної правової допомоги;

-догляд, в тому числі стаціонарний, денний або в домі. Організація допомоги щодо самообслуговування особи, яка повністю або частково втратила або не розвинула здатності до самообслуговування. Сюди відносять надання реабілітаційних послуг, надання психологічної підтримки і організації дозвілля, організація денного перебування та харчування, допомога в догляді за собою;

-персональний асистент. Ця послуга полягає у наданні допомоги по догляду, фізичному супроводі для допомоги щоб стати самостійним та інтеграції людини у суспільство, допомога у вирішенні питань у сфері соцзахисту, зайнятості (праці), охорони здоров'я, освіти, науки, доступність інфраструктури та інші;

-соціальна реабілітація. Послуга надається особам з інтелектуальними та психічними розладами. Послуга полягає в навчанні та розвитку соціально-побутових навичок, комунікації, позитивної поведінки, приготування їжі, користування грошима, самообслуговування тощо. Допомога у забезпечені технічними засобами реабілітації, навчання користуватися технічними засобами, психологічна підтримка, допомога в організації дозвілля, спортивно-оздоровча, технічна та художня діяльність, трудотерапія та арт-терапія, консультації з приводу соціального захисту;

-соціальна адаптація - це послуга, що допомагає інтегруватися особі з інвалідністю у суспільство. Сюди включається психологічна допомога, розвиток соціальних навичок, відновлення родинних або товариських зв'язків, організацію дозвілля, допомога в з пошуком місця роботи, розвиток навичок спілкування;

-тимчасовий відпочинок для тих, хто здійснює догляд за дітьми або людьми з інвалідністю. Послуга надається тимчасово, у разі відсутності особи, яка здійснює постійний догляд за людиною з інвалідністю за місцем, де мешкає особа з інвалідністю;

-натуральна допомога надається у вигляді продуктів харчування, предметів і засобів гігієни, засобів в догляді, одягу, взуття; організації харчування, забезпечення паливом, прання білизни, одягу, ремонтні роботи, обробка присадибної ділянки, косіння трави біля будинку, рубання дров, косметичного, вологого, генерального прибирання тощо;

- фізичний супровід осіб з інвалідністю. Це допомога в переміщенні у громадських місцях і транспорті для відвідування установ і закладів освіти, надавачів медичних, соціальних, реабілітаційних послуг; допомога з придбанням продуктів та послуг;

-транспортні послуги: перевезення маломобільних людей з використанням спеціального транспорту, соціального таксі з супроводжуючою людиною або компенсації вартості палива на дорогу. Це одноразова транспортна послуга для осіб, які з об'єктивних причин, не можуть використати громадський транспорт, щоб дістатися до закладу, який надає соціальні послуги, здійснює реабілітацію, медичну допомогу тощо;

-послуга «муніципальна няня». Люди з інвалідністю, або люди, які виховують дитину з інвалідністю, можуть отримати цю послугу, яка дозволяє знайти роботу, час на навчання, отримати час для своїх потреб, в той час як про людину подбає професійна няня. Батьки (офіційні опікуни) можуть оформити договір на муніципальну няню, віднести документи в управління соцзахисту. Держава має компенсувати послуги такої няні;

- компенсація для родичів, які надають послуги з догляду за людьми з інвалідністю. Держава гарантує надання послуг з догляду безкоштовно для внутрішньо переміщених осіб, захисників, захисниць та членів їхніх родин. Член родини може надавати соціальну послугу з догляду без відкриття підприємницької діяльності, не проходити навчання та не дотримуватись державних стандартів соціальних послуг, якщо проживає спільно, має взаємні права і обов'язки, і який є: особою з інвалідністю I групи, дитиною з інвалідністю, людиною похилого віку з когнітивними порушеннями;

невиліковно хворим; дитиною з не встановленою інвалідністю, але з тяжкими розладами. Компенсація така платиться не більше 12 місяців.

Міністерство соціальної політики почало експеримент з надання ВПО похилого віку та особам з інвалідністю послуги стаціонарного догляду і підтриманого проживання за принципом «гроші ходять за людиною». Людина має сама укласти договір з надавачем соціальних послуг, звернутися в Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю, який буде перераховувати їй на банківську карту гроші. Особа з інвалідністю (або ВПО похилого віку) вже буде самостійно розраховуватися за надану соціальну послугу.

В законодавстві визначена можливість отримання соціальних послуг не лише від державних і комунальних надавачів послуг, але й організацій громадянського суспільства (далі ОГС).

На сьогодні ОГС надають наступний перелік соціальних послуг для ветеранів, членів їхніх родин, внутрішньо переміщеним особам та особам, що постраждали від війни: інформування, консультування, соціальна профілактика, соціальний супровід, екстрене (кризове) втручання, соціальна адаптація, соціальна інтеграція і реінтеграція, допомога натуральна; догляд та транспортні послуги [зацікавленість, с.30].

На сьогодні в Україні функціонує розгалужена система соціального захисту, яка включає і соціальне страхування, і надання допомоги і пільг, і надання соціальних послуг. Для працездатних громадян основним інструментом соціального захисту є система загальнообов'язкового державного соціального страхування. Для непрацездатних, і всіх, хто потрапив у складні життєві обставини і не може з ними впоратись самотужки, соціальний захист трансформується в систему пільг і соціальних послуг.

Якщо виділяти окрему категорію людей – осіб з інвалідністю внаслідок війни, то сукупність послуг, матеріального забезпечення, допомоги, можуть відрізнитись в залежності від ступеня ушкодження здоров'я.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

2.1 Оцінка системи надання соціальних послуг ветеранам та особам з інвалідністю внаслідок війни

За три роки війни в Україні стає все більше людей, які з об'єктивних причин потребують допомоги від держави. У 2023 р. осіб з інвалідністю налічувалось уже 3,0 млн.; 4,9% млн. – внутрішньо переміщених осіб. Якщо співвіднести це з розрахунковою кількістю населення, що залишились в Україні (31 млн.), то частка потребуючих допомоги (лише інвалідів і ВПО) складає 25%, тобто кожен четвертий.

В умовах воєнного стану постають величезні виклики перед державою щодо надання адекватного рівня соціального захисту і підтримки. Показники зведеного бюджету за 2004-2024 рр. свідчать про номінальне зростання видатків з 19,4 млрд. грн. до 470 млрд. грн. (план)[54, 48, 49], тобто у 24,2 рази. Лише за 2021-2022 рр. соціальні видатки зросли на майже 30% і з тих пір їх абсолютне значення – майже на однаковому рівні.

Але якщо проаналізувати питому вагу видатків на соціальний захист у зведеному державному бюджеті, то вона знижується з 19% у 2004 р. до 11,7% у 2024 р., а у 2017 р. питома вага соціальних видатків взагалі досягла 30,9% і з тих пір постійно знижувалась (рис.2.6). Також знижувалась і питома вага соціальних видатків до відношення до ВВП: з 8,9% у 2012 р. до 6,2% у 2024 р.

Враховуючи тематику дослідження звернемо увагу на кількість пенсіонерів по інвалідності за загальною системою (внаслідок захворювань або нещасних випадків, з дитинства) і військовий пенсіонерів (рис.2.6 та табл.2.3).

Так, загальна кількість пенсіонерів з числа військовослужбовців у 2023 р. було 550 тис., у 2024 р. – 579 тис. (зросла на 5%), в тому числі по інвалідності :

у 2023 р. – 55 тис., у 2024 р. – 63 тис. (зросла на 14%). Середній розмір пенсій військових з інвалідністю найвищий серед представлених – 13197 грн. (рис.2.1)

Рисунок 2.1 – Динаміка видатків на соціальну сферу зі зведеного бюджету у 2004-2024 рр.

Якщо порівняти кількість пенсіонерів з інвалідністю загальних і військових, то загальних більше у 23 рази. Станом на 01.01.2024 р. пенсіонерів з інвалідністю 1474 тис., а військовий пенсіонерів з інвалідністю 63 тис., при цьому за останній рік (2023-2024) кількість військових пенсіонерів з інвалідністю зросла на 14%, а загальних – на 2%. (риис.2.2, табл.2.1)

Суттєво відрізняється і середній розмір пенсій по інвалідності. Так пенсіонер з інвалідністю на загальній системі має середній розмір пенсії станом на 01.01.2024 .р – 4030 грн., а військовий пенсіонер з інвалідністю – 13 197 грн., тобто у 3,3 рази більше (табл.2.1).

В цілому пенсійні виплати не є високими. В Україні станом на 01.01.2024 р. налічується 10,5 млн. пенсіонерів. Так, середня пенсія по країні на 01.01.2024 р. становить – 5385,25 грн, при цьому мінімальна пенсія за віком

складає 2361 грн., що дорівнює прожиткового мінімуму, але менше за фактичний розмір прожиткового мінімуму (який у 2024 р. складає 9354 грн.). Тобто мінімальна пенсія за віком менша рівня фактичного прожиткового мінімуму у 3,9 рази.

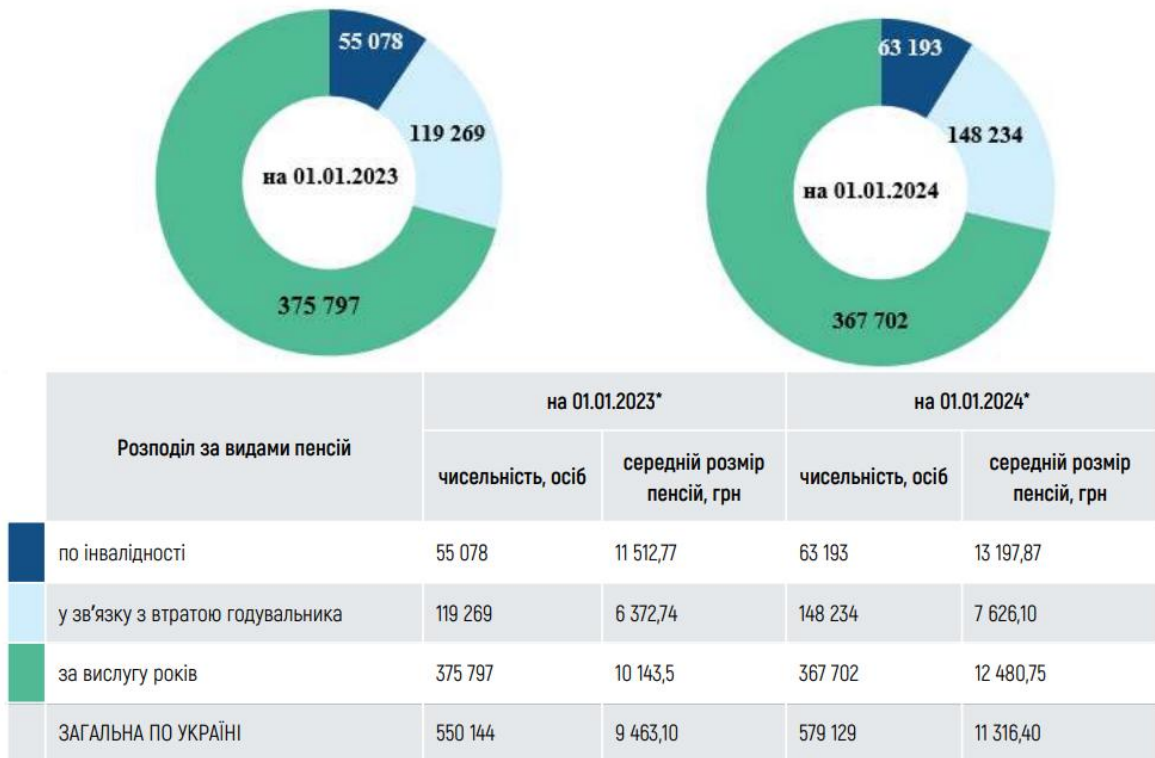

Рисунок 2.2 – Розподіл пенсіонерів з числа військовослужбовців за видами та розмірами призначених пенсій на початок 2023-2024 рр. [13]

Таблиця 2.1 – Порівняння кількості інвалідів за загальною системою і внаслідок війни, та розміри їх пенсій у 2023-2024

Розподіл за видами пенсій	на 01.01.2023		На 01.01.2024	
	Чисельність, осіб	Середній розмір пенсії, грн.	Чисельність, осіб	Середній розмір пенсії, грн.
По інвалідності (загальній)	1437783	3495,31	1474997	4030,92
По інвалідності (військовослужбовці)	55078	11512,77	63193	13197,87

Якщо розглянути розподіл пенсіонерів за розмірами призначених пенсій (рис.2.3), то 0,6% (64 601 осіб) пенсіонерів отримують пенсію нижче законодавчо встановленого розміру прожиткового мінімуму, а якщо порівняти розміри призначених пенсій з фактичним прожитковим мінімумом (9354 грн), то майже 90% пенсіонерів отримують пенсійні виплати менше фактичного розміру прожиткового мінімуму.

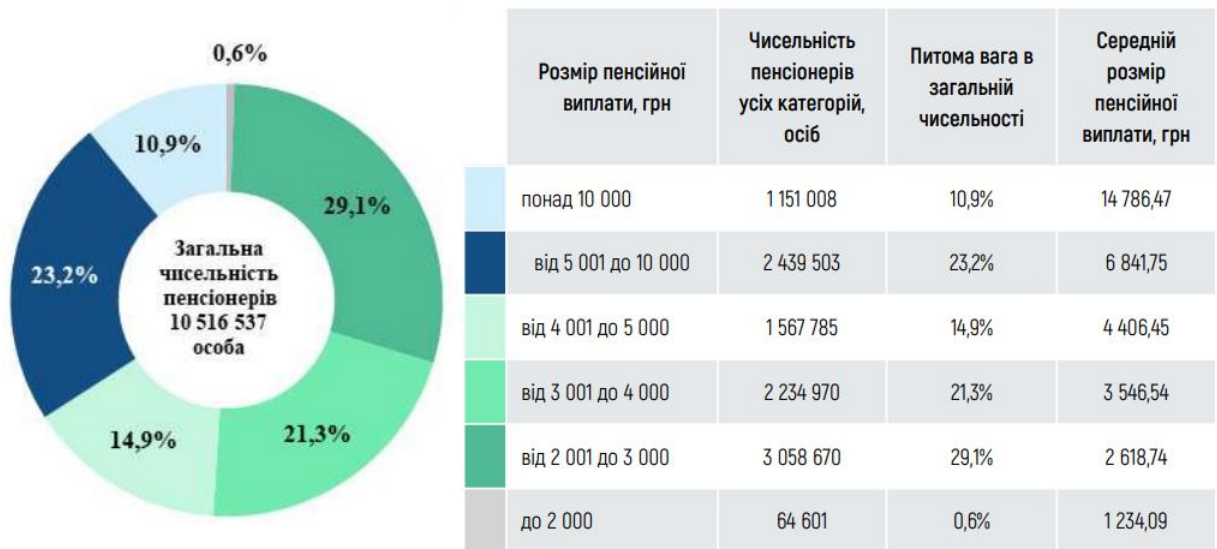

Рисунок 2.3 – Розподіл пенсіонерів за розмірами призначених пенсій станом на 01.01.2024 р.

Уряд України почав реформувати соціальну політику, зробивши акцент на найуразливіших верств населення – ветеранах, особам з інвалідністю, ВПО. Реформа полягає, в тому числі шляхом розвитку спеціалізованих соціальних послуг.

У 2023 р. видано наказ Міністерством соціальної політики «Про затвердження Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальні одиниці у соціальних послугах», що врахував всі зміни, що відбулись у наданні соціальних послуг під час воєнного стану.

Дослідники зазначають, що в перші 6 місяців війни обсяг попиту на соціальні послуги зріс у 2-4 рази, видатки місцевих бюджетів на соціальну складову склали від 3% до 13%. Але кількість наданих соціальних послуг не відповідає (не корелюється) з обсягом соціальних видатків на душу населення в регіоні. Це пояснюється дослідниками тим, що значна частка соціальних видатків йде на заробітну плату (від 79% до 98% від загальної суми соціальних видатків). Тому на організацію надання соціальних послуг іде в середньому менше 10% від усіх соціальних видатків, що є сигналом для урядовців (Мінсоцполітики) для запровадження змін в політиці організації та надання системі соціальних послуг [50].

На сьогодні існує можливість залучати представників недержавного сектору в якості надавачів соціальних послуг, зокрема шляхом соціального замовлення. Проте, наявні законодавчі механізми не дозволяють повною мірою використовувати його, оскільки залученість громадського сектору до надання соціальних послуг є малою (рис.2.4).

**Тільки 8,6% громад України (126 громад)
мають хоча б одного зареєстрованого в Реєстрі
надавачів соціальних послуг ОГС-надавача**

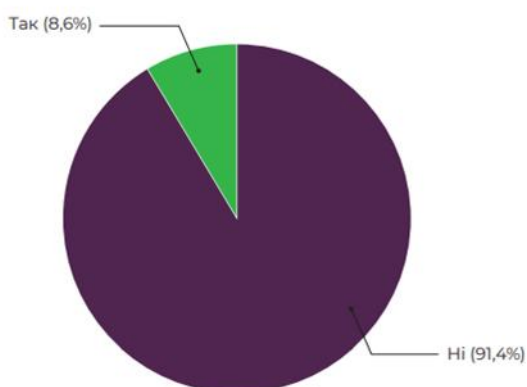

Рисунок 2.4 – Питома вага громад, де зареєстровані надавачі послуг із числі організацій громадянського суспільства (ОГС)

Сьогодні робляться заходи для синхронізації зусиль недержавного і державного секторів, направлені на фінансову підтримку громадських

об'єднань осіб з інвалідністю, які можуть надавати соціальні послуги з соціалізації та інтеграції осіб з інвалідністю у суспільство.

У 2023 р. Кабінет міністрів України прийняв постанову «Про деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням осіб з інвалідністю», яка відкрила можливість спрямовувати кошти державного бюджету на підтримку громадським об'єднанням, окреслює прозорий механізм використання коштів з метою покращення якості надання таких послуг особам з інвалідністю.

Станом на 6 грудня 2023 року

Рисунок 2.5 – Соціальні послуги, що надаються ОГС, зареєстровані в Реєстрі надавачів та отримувачів соціальних послуг

Постановою висуваються вимоги та критерії участі в громадських організацій осіб з інвалідністю для участі в проектах, на реалізацію яких виділяється фінансова допомога (підтримка), наприклад вимога щодо кадрової та матеріальної забезпеченості ОГС.

Цікавим є ресурс е-Ветеран від Міністерства у справах ветеранів, на якому можна побачити кількість послуг, що надаються ветеранам (рис.2.6) за видами послуг, за регіонами. Розгорнувши дані, можна знайти контакти, адреси, телефони всіх представлених надавачів послуг.

Рисунок 2.6 – Е-карта послуг для ветеранів війни

Щодо соціальних послуг, зокрема і стосовно ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни, то є багато досліджень цієї сфери, що спрямовані на виявлення особливостей організації та надання соціальних послуг в Україні.

Багато змін було прийнято з початком війни у сфері надання соціальних послуг щодо спрощення процедур, проте і досі залишаються проблемні сфери і реалізації законодавства, зокрема:

- нерівномірність доступу громадян до соціальних послуг. Дослідження засвідчило, що в різних областях на одного надавача соціальних послуг приходить від декількох тисяч до кількох сот тисяч осіб, що відповідно призводить до зниження якості наданих послуг;

- нестача ресурсів (матеріальних і людських). Матеріальних - це нестача житлових приміщень, службового транспорту, технічних засобів. Причому ця проблема існувала в громадах ще до початку війни. Дослідники відмічають, що не дивлячись на гостру нестачу соціальних працівників (6500 соціальних працівників на 2 млн тих, хто потребує соціальних послуг) оголошень про вакансії на соціальних працівників небагато. Експерти пояснюють це так званім «феноменом прихованих вакансій», коли існують наявні вакантні місця, але інформація про них не є публічною. Пояснюється це тим, що керівництво органу може очікувати, що особа може повернутися назад на свою посаду (наприклад особа отримала статус ВПО); або може бути практика з корупційними мотивами, коли у керівництва установи є прагнення працевлаштувати родича або знайомого на це робоче місце. І третя причина невеликою кількості вакансій соціальних працівників: обов'язки відсутніх соціальних працівників можуть розподілятися між іншими працівниками.

- останнє (перерозподіл обов'язків) пояснюється частково проблемою низької оплати праці. Так середня заробітна плата соціальним працівника складає близько 9000 грн, але в залежності від громади вона може бути нижче за 6000 грн. Вважаємо, що слід врахувати суспільну значущість цієї роботи, фізичне навантаження на цих посадах і розуміти, що низька заробітна плата не спонукає людей працювати у цій сфері. Експерти зазначають, що практично неможливо залучити фахівців, які приймали участь у міжнародних проектах, грантах, бо рівень оплати праці в проекті і ОГС не витримує конкуренції;

- низька залученість недержавного сектору до надання соціальних послуг. Не дивлячись на те, що Міністерство соціальної політики оголошує про можливість співпраці з недержавним сектором, не всі громади використовують наявні можливості та механізми. В Україні надавачами соціальних послуг є переважно підприємства державного і комунального підпорядкування. Відповідно до даних реєстру Мінсоцполітики сьогодні 77% - це державні комунальні підприємства, організації та їх філії, а громадські та благодійні організації в сумі складають лише 14% від всіх зареєстрованих надавачів соціальних послуг. Дослідники зазначають, що ця проблема має довгу історію, тому що механізми залучення недержавних організацій були передбачені в законі ще 20 років тому. Для вирішення цієї проблеми потрібно активна робота як органів влади, так і самого громадського сектору;

- порядок визначення потреб у соціальних послугах під час воєнного стану який не є досконалим. На сьогодні, відповідно до процедури, щомісячний аналіз забезпечення осіб соціальними послугами здійснюється тільки для екстрених послуг, а дані щодо інших послуг в період воєнного часу не уточняється. У неприфронтових громадах збільшується кількість ВПО, які потребують соціальних послуг, і активні міграційні переміщення людей вимагають здійснювати як облік громадян, так і їхніх потреб у соціальних послугах [50].

-фінансова неспроможність громад виконувати функції, які на них покладено в ході децентралізації, в тому числі і щодо соціальних послуг. Крім того, на доданок, у 2024 р. скоротяться податкові надходження до місцевих бюджетів (зменшенні перерозподілу ПДФО військових)[12];

-не має механізму контролю громад за місцевими органами влади, на які покладається відповідальність за організацію надання соціальних послуг: відсутній як контроль якості, так і повноти/неповноти надання послуг. Держава не контролює якість надання соціальних послуг, які часто відбуваються силами комунальних надавачів послуг;

-забюрократизованість процедур отримання послуг, відсутність обміну даними між підрозділами Управлінь соціально захисту, Податковою службою, Пенсійним фондом. Для вирішення цього питання є пропозиція створення цифрового інструменту, що зв'язував би бази даних;

-неможливість подати заяву в електронному вигляді, хоча така можливість передбачена законодавством;

-довгий і тривалий процес схвалення надання послуги;

-проблеми з інформуванням потенційних користувачів про можливості отримання послуг;

-низькі і неадекватні умовам сьогодення затверджена методика розрахунку вартості надання соціальних послуг [12].

Підсумовуючи зазначимо, що сфера соціальних послуг в Україні законодавчо визначена, що уряд робить кроки щодо спрощення доступу до критично важливих послуг внаслідок війни, але у цій сфері є ще багато проблем, вирішення яких не слід затягувати, очікуючи мирних часів.

2.2 Проблеми у сфері працевлаштування ветеранів та осіб з інвалідністю

Ветерани війни є особливою категорією у сучасних умовах, бо війна все ще триває, і держава, взявши на себе зобов'язання у сфері їхнього соціального захисту, має зробити певні кроки для повернення ветеранів до цивільного життя і найкращий спосіб це зробити – залучити (інтергувати/реінтегрувати) на ринок праці.

Від початку повномасштабної війни, ситуація на ринку праці погіршилась: збільшилась кількість безробітних, збільшився тіньовий сегмент на ринку праці.

За даними Державної служби зайнятості, станом на 01.11.2024 р. зафіксовано 70664 – вакансій, 131618- шукачів роботи, в т. ч. 98619 – мали статус безробітних.

Навантаження на одну вакансію майже 2 людини, коли до війни було 9-10, що правда це лише видима офіційна частина безробітних. За період з 01.01.2024 по 01.10.2024 було зареєстровано 347 тис. безробітних, із них 27218 – осіб з інвалідністю (7,8%), та 11219 – учасників бойових дій (3,2%) [22].

Рисунок 2.7 – Кількість зареєстрованих безробітних зі статусом учасника бойових дій у 2023 р.

Відповідно до даних, наведених на рис.2.1 станом на 01.09.2023 було 1,7 тис. зареєстрованих УЧБ, на 01.11.2024 – 3,3 тис., і у відносному вимірі їх частка з 2,0% до 3,4%. Тобто абсолютна кількість зросла у 2 рази, відносна – на 70%.

Кількість зареєстрованих безробітних осіб з інвалідністю на 01.11.2024 було 8122 осіб, що становило 8,2% від усієї чисельності безробітних.

Рисунок 2.8 – Кількість людей з інвалідністю, працездатного віку і дітей до 18 років, в Україні станом на 01.01.2022 р.

Якщо порівняти це із загальною кількістю людей з інвалідністю в Україні працездатного віку (2 563 612) (рис.2.8), частка зареєстрованих безробітних з інвалідністю від усієї кількості людей з інвалідністю працездатного віку – 0,3%.

Держава стимулює роботодавців до працевлаштування осіб з інвалідністю через квотування робочих місць для них (4%). Другим інструментом є компенсація за облаштування робочих місць для інвалідів.

Підприємства можуть створювати спеціальні робочі місця для осіб з інвалідністю і облаштовувати їх за рахунок коштів Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю або за рішенням місцевих органів влади і за їх коштів. Державна служба зайнятості може надати роботодавцю дотацію за рахунок коштів Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю на створення спеціального робочого місця і здійснити підготовку, підвищення кваліфікації і перепідготовку осіб з інвалідністю.

Рисунок 2.9 – Кількість роботодавців, що отримали компенсацію за облаштування робочих місць для людей з інвалідністю (ДСЗ)

Так, за даними ДСЗ з початку дії програми (від 29 серпня 2023 р.) надано компенсацію 1126 роботодавцям на 1238 працівників на суму 83,7 млн. грн. (рис.2.9) Із загальної кількості безробітних з інвалідністю, компенсація отримали – 4,5%. Середній розмір виплаченої компенсації – 68 тис. грн., що означає що більша частка осіб з інвалідністю II групи (у табл. 2.2 наведено граничні розміри компенсацій Державною службою зайнятості).

Таблиця 2.2. Розмір компенсації за облаштування робочого місця для осіб з інвалідністю у 2024 р.

Група інвалідності	Показник граничного розміру компенсацій	Розмір компенсації
I група	15 розмірів мінімальної заробітної плати	120 тис. грн.
II група	10 розмірів мінімальної заробітної плати	80 тис. грн.

За даними сайту Work.ua кількість вакансій, в яких зазначено, що роботодавець готовий взяти на роботу ветеранів, збільшується (рис.2.10), але становить менше 10%. Також з рис.2.3 видно, що ринок праці поступово відновлюється за кількістю вакансій, проте ще не досяг довоєнного рівня.

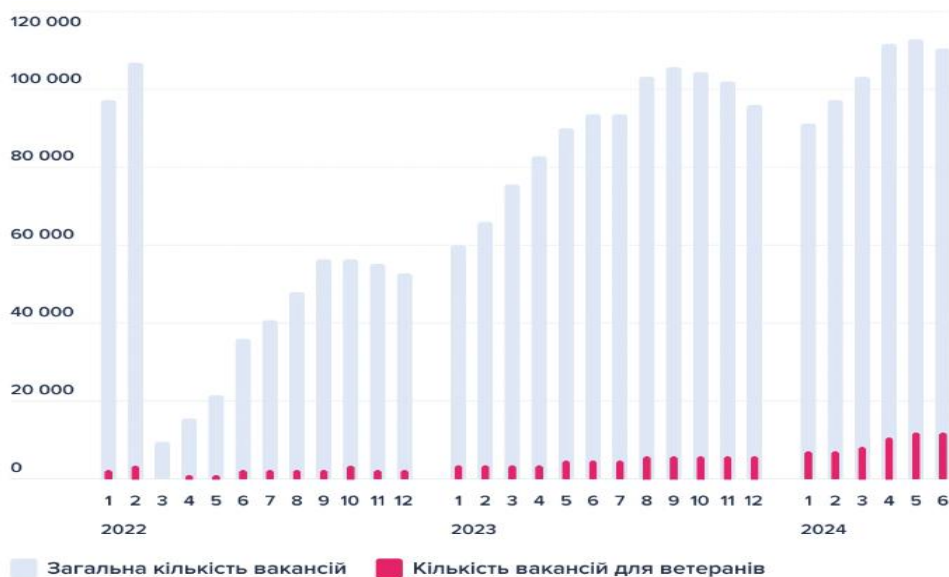

Рисунок 2.10 – Динаміка вакансій з січня 2022 до червня 2024 рр. (за результатами дослідження Work.ua)

У червні – липні 2023 р. було проведено опитування ветеранів Українським ветеранським фондом. Воно показало, що лише 41,6% опитаних звертались до Державної служби зайнятості і 1,4% - планували звернутись. Що говорить про те, що вище наведені дані щодо безробітних ветеранів – лише видима частина. Серед опитаних майже 60% відповіли, що мали і швидше мали перешкоди при працевлаштуванні, серед яких (рис.2.11): проблеми з фізичним здоров'ям (28,3%), проблеми з психоемоційним станом (25,8%), втрата навичок від час служби (17,5%), висока конкуренція (15%) [43]. Серед інших проблем працевлаштування ветеранами названо обмежену мобільність, нехватка досвіду і знань.

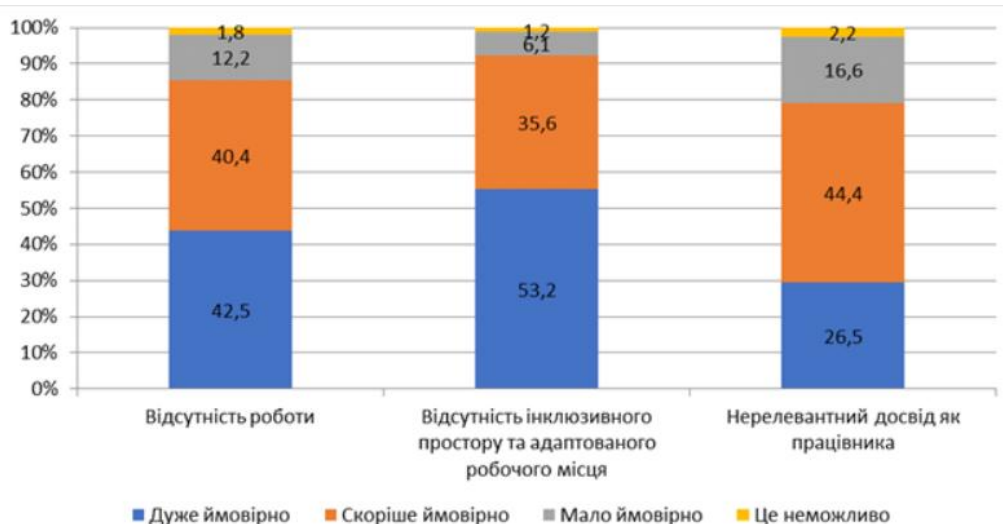

Рисунок 2.11 – Оцінка ступеня ймовірності настання проблем у житті ветеранів після повернення з війни, % [проблеми працевла]

За 41,8% ветеранів зберіглося робоче місце під час служби, у 25,7% - не зберіглося робоче місце, у 15,7% - звільнились перед мобілізацією. Серед опитаних ветеранів 30% хочуть повернутись на робоче місце; 38,3% - не планують повертатись на робоче місце. Серед причин неповернення називають незадовільний рівень заробітної плати, бажання відкрити власну справу, бажання продовжити роботу в оборонній сфері та ін. [43].

Також опитування виявило, що 65,8% потребують адаптації для повернення на роботу; 53,3% хотіли б перекваліфікуватись; 48,2% - отримати додаткову освіту; 39,8% продовжити період адаптації; 32,5% - бажали б профорієнтаційні консультації; 14,1% - підтримка менторів; 13,7% - потребують допомоги у підготовці резюме. З даних опитування видно, що дуже великий відсоток ветеранів думають або бажають змінити сферу діяльності, що говорить про суттєві зміни у структурі особистості, цінностях, життєвих орієнтирів після участі у бойових діях.

Ветеранів опитали і щодо стимулюючих заходів для роботодавців, які на їхню думку спонукатимуть роботодавців до працевлаштування. Так, 62% вважають, що податкові знижки сприятимуть працевлаштуванню; 62% - державні гранти компаніям, що працевлаштовують ветеранів; 45,7%

запровадження програм перекваліфікації; 41,4% - квотування робочих місць; 28,7% - удосконалення роботи служби зайнятості.

Вважаємо, що дане опитування слід було б проводити серед потенційних роботодавців, щоб дізнатись, які перепони вони бачать у працевлаштуванні ветеранів та осіб з інвалідністю, щоб розробляти більш реалістичні кроки з боку органів державної влади. Ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни можна опитувати про те, що заважає їм вийти на ринок праці.

В Україні було проведено опитування українських ветеранів ГО «Українська асоціація маркетингу», яке виявлено наявні проблеми у сфері повернення ветеранів до цивільного життя, зокрема у сфері працевлаштування [43]. Вони узагальнені в табл.2.2. Ветерани, виходячи на ринок праці, стикаються з упередженим до себе ставленням з боку роботодавців, які не мають досвіду роботи з ветеранами (а від так мають страх і відчують певні ризики); не хочуть вкладати в оснащення робочих місць для осіб з інвалідністю, в тому числі і через складний процес отримання за це компенсацій; остерігаються виникнення конфліктів у трудових колективах; не хочуть наймати ветеранів через складнощі у зв'язку із їх звільненням.

Таке ставлення потенційних роботодавців свідчить про те, що економічний інтерес переважає над соціальною складовою діяльності компанії, що в свою чергу свідчить і про загальну недооцінку суспільством внеску ветеранів у захист Батьківщини, і кожного, кого війна не торкнулась особисто [62].

Таблиця 2.3 – Аналіз можливостей виходу на ринок праці ветеранів війни та загроз, пов'язаних з їх невиходом та війною

<i>Сильні риси ветеранів</i>	<i>Слабкі риси і проблеми ветеранів</i>
-бажання відкрити власну справу	-проблеми з фізичним здоров'ям
-бажання перекваліфікуватися	-проблеми з психоемоційним станом
-відповідальні, дисципліновані	-втрата навичок за час служби
-загострене почуття справедливості	-відчуття самоізоляції
-мають чітку громадянську позицію	-відсутність розуміння і підтримки ветеранів з боку колег

-навички критичного мислення	-упередження ставлення з боку роботодавців
-вміння працювати в команді	
-відповідальне лідерство	-обмежена кількість, доступність і низка варіативність ваучерів на навчання
-досвід володіння технікою	
<i>Можливості для роботодавців</i>	<i>Загрози та ризики, що несе роботодавець</i>
-податкові знижки	-не мають досвіду працевлаштування ветеранів
-перемоги у конкурсах державної підтримки бізнесу, що працевлаштовує ветеранів	-психоемоційний стан ветерана може негативно позначитись на мікрокліматі у трудовому колективі та на трудовій дисципліні
-виконання квоти робочих місць і відсутність санкцій	-додаткові витрати на облаштування робочих місць для інвалідів
	-ветерани не бажають працювати або навчатись за вимогами роботодавців
	-проблеми зі звільненням ветеранів та осіб з інвалідністю
<i>Можливості для суспільства у випадку реінтеграції ветеранів</i>	<i>Загрози для суспільства у зв'язку із війною</i>
-посилення стійкості суспільства (соціальної, економічної, політичної)	-зростає чисельність людей з інвалідністю працездатного віку
-послаблення соціальної напруженості у суспільстві	-погіршення якісних характеристик робочої сили
-посилення соціальної згуртованості	-зростання навантажень на бюджет
	-зменшенні кількості робочої сили
	-збільшення соціальної напруги

Самі ветеранські громадські організації наголошують, на важливості розроблення комплексних програм, спрямованих на виявлення поваги, подяки і пошани ветеранам, що повернулись до реалій мирного життя, і їх державного фінансування; для того, щоб незалежно від розміру громади, її фінансової спроможності, можна було розвинути дух пошани [44].

Це вплине на підвищення рівня суспільної довіри до образу ветерана, і відповідно, ставлення і сприйняття їх буде іншим. Це полегшить самим ветеранам і інвалідам війни психоемоційний стан, сприйняття себе, позитивно вплине на реінтеграцію їх у родинне життя, у трудову сферу, спонукатиме долучитись до розбудови громадського суспільства.

Деякі роботодавці визначають і сильні риси ветеранів на робочих місцях, серед яких: відповідальність, дисциплінованість, лідерські якості, критичне мислення, вміння працювати в команді, технічні та комп'ютерні навички (табл.2.3).

Рисунок 2.12 – Кількість направлень Державною службою зайнятості на навчання захисників, захисниць та людей з інвалідністю у 2024 р.

Разом з тим самі ветерани при поверненні прагнули б перекваліфікуватися, здобути освіту[43], відкрити власний бізнес [44], не задоволені пропозиціями робочих місць із низькими заробітними платами, відчують складнощі з психоемоційним станом і у спілкування з оточуючими. Тому важливо надавати ветеранам послуги комплексно, включно із психофізіологічну реабілітацією, освітньою складовою та іншими складовими державної підтримки.

На сьогодні за державної підтримки у ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни, є можливість отримати ваучер на навчання (рис.2.12). За даними Державної служби зайнятості з початку 2024 р. по 7 жовтня 2024 р. видано 1910 направлення на навчання, це 17% від зареєстрованих як безробітних УБД. Всього з початку року видано більше 22 тис. ваучерів на навчання. Це означає, що УБД надано 8,6% від загальної кількості ваучерів.

Рисунок 2.13 – Кількість виданих ДСЗ грантів ветеранам та другого з подружжя у 2024 р.

Також ДСЗ надає гранти ветеранам та другому з подружжя на відкриття власної справи. Так, у 2024 р. надано 1151 грант: 55% захисникам та захисницям; 44% - подружжя пара; 1% - люди з інвалідністю внаслідок війни. За сферами діяльності відкриті бізнеси розподілені таким чином: 28% - торгівля; 15% - виробництво; 15% - кафе та пекарні; 9% - послуги (рис.2.13). Ними створено 2199 робочих місця (в середньому майже 2 (1,9) робочих місця на один грант).

Окремо в Україні розроблено сайт, на якому ветерани можуть обрати вакансії для них у сфері державної служби та органів місцевого самоврядування (рис.2.14). Є можливість обрати регіон, категорію посади в органах державної влади або в органах місцевого самоврядування, військовій адміністрації, ступінь вищої освіти. Сайт розроблений за підтримки Міністерства у справах ветеранів, НАДС – Національного агентства України з питань державної служби, Міжнародної організації з міграцій. Станом на листопад 2024 р. наявні 359 вакансій, з них: 138 – на державній службі (38%), 202 – в органах місцевого самоврядування (56%); 19 – у військових адміністраціях (6%).

Вважаємо це гарною ініціативою від органів державної влади і органів місцевого самоврядування, це такий певний показовий крок уряду на зустріч ветеранам.

Рисунок 2.14 – Е-карта вакансій державної служби та органів місцевого самоврядування для ветеранів

Слід зазначити, що сьогодні в Україні є можливість для ветеранів скористатися мікрогрантами для відкриття власного бізнесу в рамках проектів «Власна справа», «Старт в ІТ» (Робота без бар'єрів). Проте практики Міненко Б. та Єрмаков Т. ззначають, що в реабілітаційний центр, що надає комплексні послуги, не звернулись ветерани з бажанням відкрити власну справу. А досвід організації ветеранами власного бізнесу дуже рідко є успішним через недовідану фінансову грамотність і відсутність досвіду[44]. Тому, навіть коли пропонуються мікро гранти, вони мають супроводжуватись навчанням основ фінансової грамотності, і підтримуватись менторами на всьому шляху запровадження власної справи для набуття досвіду і підвищення частки успішно започаткованих ветеранами бізнесів.

Підсумовуючи зазначимо, що на вітчизняному ринку праці простежується незначна активність підприємств щодо найму осіб з інвалідністю внаслідок

війни, з одного боку через об'єктивні причини – обмежені можливості створення робочих місць, а з іншого, – суб'єктивного – невисока мотивація роботодавців до працевлаштування осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Хоча кількість вакансій для ветеранів збільшилась у 2024 р. на 82% порівняно з 2023 р. (за даними Work.ua) [60], проте їх кількість є недостатньою для вирішення проблеми. І декларування в описі вакансій, про готовність взяти ветерана або особу з інвалідністю, може не корелювати з реальним процесом наймання персоналу.

Проблеми у сфері працевлаштування ветеранів і осіб з інвалідністю внаслідок війни потребують розв'язання для збереження соціальної злагоди у суспільстві, але самотужки сама держава адміністративними методами цю проблему не вирішить, потрібно залучати громадськість, бізнес-кола, розвивати соціальну свідомість, відповідальність та згуртованість у подолання соціальних проблем.

2.3 Проблеми у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни

Соціальний захист ветеранів і осіб з інвалідністю внаслідок війни з одним із найбільш актуальних питань на фоні збройної агресії і війни, що триває вже третій рік поспіль.

Після початку збройної агресії росії проти України кількість ветеранів війни, членів родин загиблих, осіб з інвалідністю внаслідок війни і становить на сьогодні 1,3 млн. осіб, тобто об'єктивно збільшується кількість осіб, що будуть потребувати певної форми державної підтримки, в тому числі і соціального захисту [42].

У дослідженні «Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби», проведеного у 2023 р., виявлено потреби ветеранів та членів їх родин шляхом опитування. Серед потреб виявлено потреби у: психологічній допомозі, реабілітації, соціальній адаптації, юридичних

консультаціях, забезпеченні / отриманні житла, оформленні документів, догляді вдома (допомога по господарству), соціальному супроводі (під час працевлаштування), грошовій та натуральній допомозі, представництві інтересів, послуг з оздоровлення [12, с.31].

Інше дослідження («Дослідження підходів до надання публічних послуг для ветеранів: тенденції політики, перелік та моделі надання послуг через ЦНАП») виявило потреби і проранжувало потреби ветеранів, в залежності від інтенсивності звертань до ЦНАП:

1.отримання статусу (УБД), який відкриває двері до інших соціальних послуг та пільг;

2. працевлаштування або відкриття власної справи;

3.освітні послуги;

4.психологічні та медичні послуги;

5. житлові питання , забезпечення житлом;

6. місцеві та державні допомоги [12, с.31, 10]

У своїй праці вітчизняні дослідники Сушінець В. та Гонтар З., розглядають проблеми соціального захисту військовослужбовців і ветеранів (рис.2.15). До проблем соціального захисту у цій сфері ними віднесено:

-недостатнє фінансування соціальних програм. Зрозуміло, що в умовах війни і зниження надходжень до державного бюджету, державі може не вистачати на все коштів. Кошти, що виділяються державою на потреби військовослужбовців і ветеранів – не покриває реальні потреби цих осіб. Особливо проблемною сферою є сфера медичної допомоги, оскільки ветерани, в тому числі і особи з інвалідністю внаслідок війни, потребують тривалого лікування та реабілітації як після фізичних поранень, так і після пережиття психологічних травм, - так званого посттравматичного стресового розладу (далі ПТСР). Існуючі програми реабілітації не можуть задовольнити зростаючі потреби у цих послугах, що призводить до їх нерівномірного доступу;

- недосконала і недостатня система психологічної підтримки військових та ветеранів. Україна виявилася не готовою в плані розвиненої інфраструктури

до великої кількості осіб з психічними розладами після повернення з фронту. У цій царині не вистачає фахівців, обмежені можливості надання послуг як у держаних, так і у приватних реабілітаційних центрах. Нерозуміння суспільством та оточуючих проблем ветеранів та військових через стереотипи щодо психологічних проблем, погіршують ситуацію, призводить до соціальної ізоляції осіб, депресивних станів і навіть до суїцидів серед ветеранів;

-проблеми у сфері працевлаштування та подальшої професійної реінтеграції ветеранів. Діюча система перекваліфікації кадрів (ті послуги, що надає Державна служба зайнятості) не відповідає запитам ринку та роботодавців, призводить до того, що ветерани не можуть знайти гідні робочі місця і вимушені робити на робочих місцях з невисокої якості і оплати праці. Вважаємо, це загальною проблемою вітчизняного ринку праці, а не лише цього конкретного вузького сегменту – ветеранів. І ця загальна проблема – це збільшення конкуренції за відносно гідні робочі місця, зниження кількості робочих місць (з початку війни втрачено 2,4 млн. робочих місць), в тому числі і гідних, зниження оплати праці на фоні тотального зростання цін;

-бюрократичні перепони у доступі до соціальних гарантій. Дослідники наголошують на тривалих і складних процедурах оформлення документів для отримання пільг та компенсацій, що може бути ще одним фактором стресу як для військового, так і для членів його родини;

-корупція в органах державної влади і місцевого самоврядування чинить перешкоди у реалізації соціального захисту військових та ветеранів. Наявні випадки звертання ветеранів до сірих схем і посередників, щоб отримати те, на що вони мають право за законом. Наявність таких схем підриває довіру до всієї системи державного управління, окремих органів управління, і стимулює зростання загального соціального напруження, яке в сучасних умовах і так на високому рівні [52, с.39-41].

Рисунок 2.15 – Проблеми соціального захисту військовослужбовців та ветеранів

Зовсім нещодавно прийнято, за сприяння громадських волонтерських організацій ветеранів, Стратегію ветеранської політики на період до 2030 р. № 1209-р від 29.11.2024 р. В ній також висвітлено проблеми, з якими стикають ветерани та ветеранки.

Визначено, що від впливом участі у бойових діях, певні потреби ветеранів формуються, впливають на фізичний і психічний стан здоров'я, зміну професійних компетенцій і частково на втрату конкурентоздатності у попередній професії, зміна майнового статусу. Особа після повернення з бойових дій може мати декілька соціальних і правових статусів (учасник бойових дій, ветеран, особа з інвалідністю внаслідок війни тощо). На даний час, наявна недостатня координація надавачів послуг, а обмін даними між ними – неефективний.

Ветеранські організації наголошують на тому, на сьогодні відрізняються статуси ветерана війни до 2014 р. і ті, хто боронить Україну сьогодні. У цих

статусів відмінні і гарантії. Що викликає необхідність перегляду пільг і гарантій, частина з яких є формальними і не відповідають потребам сьогодення.

Наступний аспект проблеми стосується вшанування внеску ветеранів, в тому числі і своїм здоров'ям, у захист Батьківщини. Наголошується на тому, що в українському суспільстві відсутні єдині підходи до змістовної демонстрації поваги та подяки ветеранам, та вшанування пам'яті загиблим. Це призводить до різних практик щодо прояву поваги як на місцевому, так і на державному рівнях. Відбувається різний розподіл ресурсів на користь таких програм щодо виявлення поваги, пошани і подяки. Запровадження та уніфікація таких програм допоможе у реінтеграції ветеранів у суспільне життя на всіх рівнях, - сімейному (подружньому), розбудові кар'єри чи у сфері відкриття власної справи [про схвалення].

Підсумовуючи зазначимо, існують проблеми як у сфері соціального захисту ветеранів і осіб з інвалідністю внаслідок війни (через недосконалі процедури, нехватку фінансових, людських і матеріальних ресурсів), так і сфері працевлаштування (як через об'єктивне скорочення робочих місць внаслідок війни, зниження якості робочих місць, збільшення конкуренції, упереджене ставлення і небажання інвестувати в облаштування робочих місць для інвалідів; так і через психоемоційні і фізичні особливості стану ветеранів та зміну їх смаків і пріоритетів після служби, в тому числі і сфері подальшої професійної реалізації).

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

3.1. Напрями вирішення проблем соціалізації та реабілітації військовослужбовців з інвалідністю внаслідок війни із використанням світового досвіду

У попередньому розділі виділено одну із головних проблем ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни при поверненні до цивільного життя, - це психічний стан, емоційний стан і стан здоров'я.

Американські дослідники Шеферд С., Шерман Д., Маккін А, Кей А. виділяють п'ять факторів, що формують процес соціалізації військових, які отримали інвалідність внаслідок війни:

- травма під час військової служби;
- окремі характеристики, які спонукають людей йти в армію;
- військова соціалізація;
- самостигма та стереотипна загроза;
- дискримінація на основі статусу ветерана [61, с.241, 64]

Україна не мала практичного досвіду і необхідності вирішення питань соціалізації військовослужбовців до початку АТО. Після 2014 р. органи державної влади почали реалізовувати та започатковувати перші програми соціальної та психологічної підтримки воїнам з інвалідністю внаслідок війни.

Вітчизняний науковець Холодков А. В. наводить приклади двох перших програм поліпшення фізичного та психологічного стану з інвалідністю учасників АТО: перший - це «Професія для життя» громадської організації Союз ветеранів АТО з інвалідністю; другий - програма «Повернувся з АТО - то повернись до життя» громадської організації Союз ветеранів АТО з інвалідністю. Обидві програми спрямовані на реінтеграцію воїнів у суспільство

через перекваліфікацію і працевлаштування. На цілі навчання та перекваліфікацію учасники бойових дій можуть отримати грант до 400 євро.

Такі проекти не є самотніми, і все більше їх реалізується за участю міжнародних донорів. Починаючи з 2020 р. органи місцевої влади спільно з посольством Великої Британії, фондом Східна Україна реалізують проект «All4One» - комплексна програма психологічної та менторської підтримки ветеранів. Метою програми є надання допомоги воїнам-ветеранам самореалізуватися, працевлаштуватися, отримати пенсійний та соціальне забезпечення. В рамках програми Державні центри зайнятості надавали одноразові ваучери для перекваліфікації. Такі ваучери надаються на більш ніж 30 напрямків робітничих професій у сфері сільського господарства, транспорту, харчової та будівельної промисловості, ІТ-сфери тощо. А здобута професія, навички мають повернути конкурентоспроможних осіб-ветеранів на ринок праці.

Але у військовослужбовців з інвалідністю внаслідок війни є окремі питання стосовно стану психологічного та фізичного здоров'я. В Україні питаннями психічного і фізичного здоров'я військовослужбовців з інвалідністю внаслідок війни присвячені Постанови уряду: «Деякі питання надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільненні військової служби з числа ветеранів війни... відповідно до закону України «Про статус ветеранів війни і гарантії їх соціального захисту»; Порядок направлення осіб із складових сил оборони та сил безпеки, постраждалих через військову агресію Російської Федерації на лікування за кордоном.

Науковці зазначають, що проблема соціалізації військовослужбовців інвалідів внаслідок війни, є окремою важливою складовою соціально-економічної політики держави. Практично у всіх країнах існують нормативно-законодавча база і механізми, які гарантують військовослужбовцям отримання професійної підготовки, працевлаштування після звільнення зі служби [61, с.241].

У США щодо соціалізації військовослужбовців акцентується увага на наслідках посттравматичного стресового розладу (далі ПТСР), який залишається на все життя. До симптомів ПТСР відносять спогади та стрибкоподібність. Посттравматичний синдром - це формальний діагноз, розроблений психіатрами після війни у В'єтнамі. Лікарі-психіатри вважають, що солдати страждають від досвіду війни протягом всього життя. Серед інших проблем соціально-економічних проблем ветеранів:

- це труднощі з пошуком роботи (ця категорія людей частіше втрачають роботу та залишаються безробітними);
- проблеми у налагодженні взаємовідносин в родині;
- проблеми з переорієнтацією на цивільні професії, опанування нових професій, знань і навичок [61, с.243].

У США акцент зроблено на психологічній підтримці через застосування віртуальної реальності для проживання посттравматичного синдрому та використання менторських програм (також індивідуальний супровід фахівців для адаптації, розвитку або формуванні подальшої кар'єри, організація групи підтримки) (табл. 3.1)

Таблиця 3.1. Досвід підтримки ветеранів в США

Підхід	Деталі
Менторські програми	<ul style="list-style-type: none"> – індивідуальне супровід ветеранів менторами для створення довірчих відносин та полегшення адаптації; – кар'єрні менторські програми, що допомагають ветеранам у побудові кар'єри через досвідчених фахівців; – групові сесії для обміну досвідом та взаємної підтримки ветеранів
Використання VR для лікування ПТСР	<ul style="list-style-type: none"> – використання технологій віртуальної реальності для лікування ПТСР та зниження рівня стресу; – віртуальна реальність для експозиційної терапії, де ветерани можуть практично пережити стресові ситуації; – симуляції тренувань у віртуальному середовищі для покращення навичок управління стресом та адаптації.

Теорія кумулятивної переваги або «ефект Метью» описує негативні ефекти або сукупні недоліки. Якщо її застосувати до військовослужбовців ветеранів з інвалідністю, то ті, хто приймали участь в бойових діях мають більше шансів бути інвалідами і безробітними, ніж ті хто не приймали участі безпосередньо в бойових діях. При цьому військи по-різному сприймають бойовий досвід, що залежить: від того, в яких сім'ях вони зростали, рівень достатку родини, повноту родини, роль у родині, взаємовідносини в сім'ї, наявність дружини/чоловіка, дітей тощо.

Дослідник Баррет А. дослідив, що значно менша частка військових, яким було надано психологічну підтримку, зазнали травм у дитинстві, і вступали в армію, щоб захиститись від сімейних тортур.

В Німеччині уряд надає підтримку розвитку спорту ветеранів війни і розглядає це як засіб відновлення після війни, після травм, пов'язаних з війною і такий, що пришвидшує реабілітацію та соціальну інтеграцію.

Багато науковців наголошують на проблеми соціалізації військових інвалідів проявляються через самотність і соціальну ізоляцію; дуже складним періодом є повернення до цивільного життя після військової служби. У цей період є загроза для ідентичності і людина може потребувати допомоги для встановлення особи.

Військова служба передбачає географічну мобільність, що призводить до розриву тісних дружніх стосунків, що формуються під час проходження служби. Саме наявність і інтенсивність дружніх стосунків під час служби є одним із аспектів військової ідентичності, для цього використовується навіть специфічний термін – «фіктивне споріднення», коли військові ототожнюють своє оточення як «сім'ю», начальників - як батьків, а колег по службі як «братів/сестер».

У Польщі проблемами соціального захисту колишніх військовослужбовців з інвалідністю займаються департамент Міністерства оборони в соціальних справах і реконверсії. Свого часу була розроблена програма для вирішення проблем адаптації військових із фінансуванням від

Європейського Союзу і НАТО. Одними з проєктів було програма Старт Плюс (Start Plus), яка передбачала перепідготовку звільнених у запас військовослужбовців. Ця програма передбачала:

- підготовку звільнених військовослужбовців до життя в ринкових умовах та в умовах цивільного суспільства;
- допомога в оволодінні знаннями і навичками для збільшення шансів знайти роботу на ринку праці;
- надання консультацій для відкриття власної справи[61, с.243].

Серед методів і форм роботи в системі перекваліфікації в Польщі виділяється стаціонарні групові заняття, фахова інформація, практика, перекваліфікація, посередництво, клуб праці.

Військовослужбовцям, що звільнились зі служби в запас у Польщі, надається допомога у пошуку місця роботи, організуються зустрічі з роботодавцями, організуються біржі праці, надання консультацій з приводу ситуації на ринку праці на місцевому рівні та світовому.

Норвегії розробила освітні програми для всебічного розвитку ветеранів. Елементами цих освітніх програм є:

- навчання затребуваним на ринку праці навичкам;
- організація підвищення кваліфікації надає можливість покращити наявні навички;
- супровід кар'єрних консультантів дозволяє знайти індивідуальний підхід для визначення найкращого шляху і можливостей для кожного ветерана, починаючи від консультації до супроводу під час навчання;
- психологічна підтримка для полегшення адаптації до звичайного (не військового) життя;
- освітні програми для ветеранів можуть враховувати побажання роботодавців, в тому числі навчання через практику; організація стажування у потенційних роботодавців;

-організація зворотного зв'язку із громадами, де мешкають ветерани, для налагодження взаємодії між ветеранами та місцевими громадами, плекання почуття приналежності до громадських цінностей, інтересів, потреб [4, с.217].

Досвід Норвегії цікавий тим, що передбачено не лише навчання, але й співпраця з роботодавцями і місцевими громадами для як найповнішого залучення ветеранів і скорочення періоду адаптації до мирного життя.

В Канаді у ветеранів є можливість отримати кредити і гранти на реалізацію бізнес-планів, на доданок ще проводиться навчання з фінансової грамотності для полегшення започаткування своєї справи [59, с.187]. Крім того, існують програми допомоги вступу ветеранський бізнесів до відповідних галузей.

У Швеції ветеранам надається сукупність послуг у різних сферах. У сфері охорони здоров'я надається сукупність медичних послуг від медичних оглядів до реабілітаційних заходів. У сфері житлового забезпечення надається допомога із пошуком житла, є можливість отримати соціальне житло. У сфері працевлаштування та навчання є широкій вибір програм навчання і допомога з пошуком роботи. Також є можливість психологічної підтримки і допомоги через групі та індивідуальні консультації; психологічна допомога у подоланні травматичних подій [59, с.187].

Цікавими є пропозиції засновників вітчизняного благодійного фонду «Майнді», які організували реабілітаційний простір і займаються комплексним наданням послуг від фізичної реабілітації до порад у сфері освіти і кар'єри. Вони наголошують на тому, що коли людина повертається фронту, а більшість з них йде через шпиталі, то у ветеранів дуже нестабільний психоемоційний стан, що відображується на мотивації і до фізичної реабілітації і до навчання. Зміна емоційного стану може вплинути, що людина зникає, перестає виходити на зв'язок, відвідувати заняття... В таких умовах вбачається, що перш за все потрібна психоемоційна та фізична реабілітація та підтримка, трохи часу звикнутись, прийти до тями, до нового розуміння себе, а потім вже обирати нові ролі у житті, нові сфери діяльності або повернення до старих.

Підсумовуючи зазначимо, що особи з інвалідністю внаслідок війни є особливим суб'єктом у адміністративно-правових відносинах. Військовослужбовці з інвалідністю, які частково втратили своє здоров'я, виконуючи військовий обов'язок, заслуговують особливої уваги від держави і суспільства шляхом надання сукупності заходів, що забезпечують дотримання їхніх прав і полегшують зворотній шлях до суспільного життя.

Закордонний досвід засвідчив, що полегшити військовим ветеранам реінтеграцію в суспільство можна різносторонніми методами: і надаючи допомогу у психологічній реабілітації, і надаючи гранти на навчання і відкриття власної справи, і розвиваючи співпрацю з роботодавцями і навіть з місцевими громадами.

3.2 Формування ветеранської політики України в частині соціального захисту

В Україні нещодавно розроблена основні напрями ветеранської політики України. Розглянемо ті її складові, що стосуються. по-перше, осіб з інвалідністю внаслідок війни (а вони також є ветеранами), по-друге, в частині самого соціального захисту.

Метою запропонованої стратегії є гідне визнання внеску ветеранів у захист Батьківщини, забезпечення (надання) комплексної підтримки для відновлення добробуту ветеранів з урахуванням впливу бойового досвіду, добробуту їх родин, кроссекторальної допомоги протягом всього життя у відповідності до виявлених потреб кожного.

У Стратегії пропонується поділити ветеранів за обсягом прав на дві групи – ті, що брали участь в АТО, для яких служба була досвідом повторної мобілізації; і ті, що боронили України після повномасштабного вторгнення, і це їх перший досвід. Вважаємо, що такий поділ буде розділяти суспільство, а тому він є недоречним.

Державна ветеранська політика має бути спрямована на ефективне повернення ветеранів до активного соціального та економічного життя.

Це пропонується досягати одночасно у різних напрямках.

1. Відновлення людського капіталу та добробуту ветеранів та членів їх родин, шляхом встановлення таких тактичних цілей:

1.1. координація діяльності надавачів послуг шляхом: забезпечення доступності послуг; ефективної мережі надання соціальних послуг; розширення можливостей Єдиного державного реєстру ветеранів війни із статусом кожного та виявленими потребами; запровадження сучасних інформаційних технологій для дистанційного консультування.

1.2. відновлення та підтримка фізичного і психічного здоров'я ветеранів, шляхом запровадження комплексних програм розвитку професійної, фізкультурно-спортивної, соціальної та психологічної реабілітації; визначення та надання медичних послуг, які потрібні для відновлення та підтримки здоров'я;

1.3. працевлаштування та освіти шляхом створення умов для професійного розвитку під час проходження військової служби, доступу ветеранів до неформальної освіти; стимулювання роботодавців до працевлаштування ветеранів та членів їх сімей;

1.4. підтримка (допомога) членів родин ветеранів шляхом: залучення членів родин до адаптивних видів спорту, створення умов для набуття певного рівня освіти для дітей (від дошкільної до вищої освіти);

1.5. економічна незалежність шляхом залучення ветеранів та членів їх родин до розвитку підприємництва; опрацювання програм супроводу для відкриття власної справи ветеранами та членами їхніх родин; грантові програми підтримки відкриття власної справи;

1.6. державні гарантії щодо надання пільг на транспорт, реалізації доступних програм іпотечного кредитування; справедливого пенсійного забезпечення; компенсації за тимчасове розміщення ветеранів;

2. розвиток поваги та вшанування пам'яті шляхом: запровадження викладення дисциплін щодо вшанування пам'яті та ролі ветеранів у підтримці національної стійкості; популяризація історій боротьбу України за незалежність; запровадження стандартів почесного поховання; запровадження в кожній територіальній громаді програм вшанування пам'яті, подяки і пошани веретенам і членам сімей загилим; фінансування цих заходів державою;

3. Участь ветеранів у забезпечення національної безпеки та обороноздатності шляхом: визначення потреб військовослужбовців з числа ветеранів під час проходження військової служби; дотримання прав на соціальний захист та медичне забезпечення; участь ветеранів у центрах підготовки громадян до національного супротиву по всій країні; залучення ветеранів до підготовки та реалізації заходів у сфері національно-патріотичного виховання, військово-патріотичного виховання, громадської освіти [42].

У стратегії деякі пільги вже наявні у нормативно-правових актах, а деякі пропонується додати і розширити на членів сім'я ветеранів/ветеранок.

В Стратегії не одноразово наголошувалось на виявленні індивідуальних потреб кожного ветерана і членів родини і запровадження комплексного супроводу у професійній, фізкультурно-спортивній, соціальній та психофізіологічній реабілітації.

Таким прикладом індивідуального і комплексного підходу може бути інструмент кейс – менеджмент у соціальній роботі. Саме кейс-менеджмент передбачає системний підхід до управління визначеними конкретними випадками. Головною метою кейс-менеджменту – є надання послуг, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб, координація ресурсів та послуг для отримання бажаного результату, а також моніторинг надання послуг і оцінка ефективності наданих послуг.

Для конкретної особи, що потребує соціально послуги,значається кейс-менеджер, що буде працювати з цією особою, буде вирішувати чи надавати послуги, в якому обсязі, або відмовити, складе договір у наданні соціальних

послуг, розробить план супроводу, оформить заявку, заведе соціальну карту особи/родини, складе акт оцінки потреб [57, с.9].

В Україні 27 жовтня 2023 р. прийнято Постанову КМУ «Про внесення змін до Положення про Єдину інформаційну системи соціальної сфери» (далі ЄІССС). Постановою передбачено нову підсистему ЄІССС – електронний кейс-менеджмент, що означає ведення випадку, - організація системного підходу до надання соціальної допомоги і підтримки. Цим передбачається визначення конкретних потреб особи/її родини, розробка плану дій, координація і залучення всіх фахівців, що мають бути залучені до вирішення конкретної проблеми.

Визначено, що Єдина система – це інформаційно-комунікативна система, що має забезпечити реалізацію функцій суб'єктів Єдиної системи, надати інформаційну підтримку і супровід, програмно-інформаційний ресурс, програмно-технічні інструменти, забезпечує обробку і захист інформації, та електронну інформаційну взаємодію [про внесення].

Постановою передбачені суб'єкти Єдиної системи : Міністерство соціальної політики, підприємства, що належать до сфери управління Міністерства, Пенсійний фонд України, Нацсоцслужба, Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю, місцеві органи виконавчої влади , органи місцевого самоврядування, надавачі всіх видів соціальної підтримки.

У також заявники – фізичні особи, що звертаються для отримання послуг у сфері соціального захисту до суб'єктів Єдиної системи, шляхом взаємодії в електронному форматі засобами Єдиного державного веб порталу електронних послуг суб'єктів.

У Постанові зазначено, що метою створення ЄІССС є автоматизація процесів у соціальній сфері через оптимізацію і розвиток електронної інформаційної взаємодії суб'єктів Єдиної системи, яка функціонує на забезпечення прозорості соціальної сфери, цифровізацію ринку соціальної підтримки та підвищення доступності соціальної підтримки для осіб, що її потребують.

Єдина система охоплює напрями соціальної підтримки:

-державне соціальне та пенсійне страхування, загальнообов'язковий рівень;

-соціальний захист соціально-вразливий груп населення або таких, що перебувають у складних життєвих обставинах; ведення випадку і надання допомоги у подоланні складної ситуації;

-надання державних соціальних допомог, житловий субсидій, соціальних стипендій та інших пільг;

-ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню (застраховані особи), та осіб, що мають право на пільги за соціальною ознакою;

-проведення соціальних та реабілітаційних заходів, соціальної роботи з дітьми, дітьми і молоддю;

-контроль за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальних послуг та соціальної підтримки, забезпечення державних соціальних стандартів та гарантій для населення [30].

В ЄІССС запроваджено складові – функціональні підсистеми, серед яких:

-підсистема «Соціальні послуги» - призначена для обліку отримувачів соціальної допомоги і автоматизації процесів з надання соціальної підтримки людям у складних життєвих обставинах;

-інформаційно-комунікаційна платформа «еДопомога» - призначена для допомоги отримання грошової, цільової адресної допомоги в натуральній формі та інші види допомог, в тому числі від міжнародних благодійних організацій та донорів;

-єдина інформаційно-аналітична система «Діти» - призначена для накопичення, зберігання, обліку і пошуку, використання даних про дітей без батьківської опіки, дітей-сиріт, у складних життєвих обставинах тощо;

-підсистема «Соціальне страхування» - призначена для автоматизації процесів з надання страхових виплат і соціальних послуг із системи

загальнообов'язкового державного соціально страхування (від нещасних випадків та професійних захворювань, втрати працездатності);

-цифровий інструмент «Ведення випадку» (кейс-менеджмент) – призначена для організації соціальних послуг: ведення справи, оцінювання потреб, обміну інформації між надавачами послуг, складання індивідуального плану надання соціальної послуги, обліку послуг, оцінки результатів впливу наданої соціальної послуги на життєву ситуацію людини [про внесення].

Запровадження кейс-менеджменту дозволяє системі надання соціальних послуг бути більш ефективною (зменшується час на обробку інформації); доступною (електронний вигляд надає легший доступ до даних); скоординованою; безпечною; прозорою (система дозволяє моніторити прогрес і генерувати звіти)[57].

До складу електронних інформаційних ресурсів ПССС входить серед інших 27 систем та реєстрів, Єдиний державний реєстр ветеранів війни та Єдина інформаційно-аналітична система державної служби зайнятості.

На сьогоднішній день фахівців соціальної служби налічується понад 6,5 тис. осіб, а отримувачів послуг – понад 2 млн. Тож необхідно до запровадження електронної системи ще й забезпечити доступ до інтернету, технічні засоби на місцях, підвищити цифрову грамотність працівників сфери для дієвості нової системи надання послуг.

Є пропозиції стосовно покращення системи надання соціальних послуг. Знаючи, що є нерівномірність доступу громадян до соціальних послуг через фінансову неспроможність громад їх надавати, пропонується: змінити систему закупівель соціальних послуг в Україні, - створити єдину структуру, яка б мала повноваження і бюджет для закупівлі соціальних послуг на території всієї країни, на кшталт запровадженої системи закупівель медичних послуг Національною службою здоров'я України [12]. На користь саме такого варіанту вирішення проблеми додається така теза: не дивлячись на прописаний принцип «гроші ходять за людиною» у отримувача фактично не має можливості обирати надавача послуг; таке можна нівелювати саме створенням «єдиного

закупівельника» (Державної служби). На сьогодні фактично саме керівництво громади вирішує хто буде надавати послугу, в якому розмірі, і чи буде взагалі, а не отримувач послуги.

Вітчизняний науковець Холодков А. В., що зусилля держави на комплекс заходів для соціалізації осіб з інвалідності внаслідок війни:

- державні програми соціально-економічної адаптації;
- координація органів державної влади та органів місцевого самоврядування с громадськими організаціями (ветеранів);
- запровадження громадського контролю за реалізацією програм підтримки військовослужбовців з інвалідністю внаслідок війни;
- модернізація реабілітаційних центрів та баз відпочинку;
- надання психологічної підтримки членам родин осіб з інвалідністю внаслідок війни;
- запровадження програм пільгового будівництва житла для даної категорії осіб [61, с.244].

Найбільший акцент серед державних видів підтримки слід зробити на соціально-психологічній допомозі, лікувально-реабілітаційні послуги та доступ до освіти і перекваліфікації.

Формування основ ветеранської політики говорить, що увага до цієї теми знаходиться на високому рівні. Від так, необхідно не лише зазначити головні тези в політиці, але започаткувати відповідні кроки і заходи у ній. Вважаємо за необхідне започаткувати і профінансувати заходи із вшанування пам'яті та поваги до ветеранів на однаковому рівні в кожній громаді, запровадити контроль громадськості за наданими соціальним послугами; створити службу єдиного замовника соціальних послуг; реальна доступність визначних соціальних послуг для кожного, хто потребує.

3.3. Охорона праці працівників з інвалідністю

Охорона праці всіх працівників, в тому числі і осіб з інвалідністю, передбачено законодавством України.

Відповідно до закону, який спрямований на стимулювання роботодавців до прийняття на роботу осіб з інвалідністю, визначена квота робочих місць для людей з інвалідністю 4% (рис.3.1). Відтак законослухняні та відповідальні роботодавці у своєму штаті мають працівників з інвалідністю.

В Україні Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 19.12.2017 р. № 2249-VIII здійснено зміни у 37 законах, де використовувався термін «інвалід», «дитина-інвалід», «інвалід війни», ці терміни замінено на терміни «особи з інвалідністю», «дитина з інвалідністю» і «особа з інвалідністю внаслідок війни»[17].

Рисунок 3.1 – Нормативи робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю

В законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» №875-XII держава гарантує людям з інвалідністю рівні з усіма іншими особами-громадянами можливості для участі в політичній, соціальній, економічній сфері життя, створює необхідні для цього умови, що дають можливість вести їм повноцінний спосіб життя, відповідно їх здібностям та інтересам.

У ст. 12 Закону України «Про охорону праці» визначено, що підприємства які наймають працівників з інвалідністю зобов'язані створити умови праці з урахуванням рекомендацій медико-соціальної експертної комісії, персональних програм реабілітації, здійснювати заходи з безпеки праці, які відповідають особливостям цієї категорії працівників. Без проведення сукупності вище перелічених заходів, використання праці людей з інвалідністю заборонено.

У підприємств є норматив робочих місць для людей інвалідністю у 4% (рис.3.1), який вони самостійно здійснюють, тобто наймають на роботу людей з інвалідністю. Роботодавці можуть звернутись до Державної служби зайнятості із пропозицією вакансій для людей з інвалідністю. Норматив буде вважатися виконаним, якщо для особи з інвалідністю робоче місце буде основним місцем роботи (а не за сумісництвом, наприклад), незалежно від того буде працювати вона повний чи неповний робочий день [17].

В Україні функціонує Фонд соціального захисту інвалідів, який є неприбутковою бюджетною організацією, діяльність якої координується та контролюється Міністерством соціальної політики України. Базовою функцією фонду є фінансування заходів для соціального захисту осіб з інвалідністю та реалізація заходів для забезпечення зайнятості та працевлаштування осіб з інвалідністю, зокрема і шляхом створення робочих місць.

Підприємства (установи, організації), в яких кількість працюючих більше 8 (і всі вони працюють за основним місцем роботи), мають зареєструватися у Фонді в період з 1 січня по 1 лютого. Така реєстрація передбачена Постановою Кабінету Міністрів від 31.01.2007 р. № 70 «Про реалізацію статей 19,20 закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». Після реєстрації у Фонді соціального захисту інвалідів, роботодавці зобов'язані подавати щорічно до 1 березня до Фонду звіт про зайнятість та працевлаштування осіб з інвалідністю.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту соціальних трудових та інших прав фізичних осіб, в тому числі під час

воєнного стану, та спрощення обліку робочих місць для осіб з інвалідністю» від 18.10.2022 р. №2682-IX скасовано реєстрацію роботодавцями-підприємствами у Фонді соціального захисту осіб з інвалідністю та подання звітності «Про зайнятість і працевлаштування інвалідів» за формою 10-ПОІ. Відповідно, за 2022 р. роботодавець цей звіт вже не подавав.

Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю отримує інформацію від Пенсійного фонду України про створення робочих місць для осіб з інвалідністю, про зайнятість та працевлаштування людей з інвалідністю підприємствами, організаціями, установами, фізичними особами - підприємцями, що використовують найману працю.

Якщо роботодавець не виконує норматив з чисельності інвалідів на підприємстві, то він буде сплачувати штрафні санкції. Слід відмітити, що підприємства, що фінансується за рахунок державного та місцевого бюджету не будуть сплачувати фінансові санкції за невиконання нормативу, бо до них застосування санкцій не передбачено законом. Таким чином держава не стимулює бюджетні установи та організації брати на роботу осіб з інвалідністю.

Організація робочих місць для людей з інвалідністю регулюються окремо Законом України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 6.10.2006 р. № 2961. В цьому законі наведено визначення робочого місця особи з інвалідністю. Це є місце або виробнича ділянка тимчасового або постійного знаходження людини в процесі трудової діяльності.

Крім того, є визначення спеціалізованого робочого місця особи з інвалідністю - це окреме робоче місце або ділянка виробничої площі, на якій потрібні додаткові заходи з організації праці особи з урахуванням індивідуальних функціональних можливостей особи з інвалідністю, обумовлені її станом, шляхом використання (пристосування) основного і додаткового устаткування на даному робочому місці.

Окремо Кодексом законів про працю передбачено трудові пільги для осіб з інвалідністю:

- у ст. 26 для осіб з інвалідністю заборонено встановлювати випробувальний термін на прийомі на роботу;

- у ст. 39 особа з інвалідністю має право достроково припинити строковий трудовий договір за станом здоров'я;

- у ст. 42 у працівника з інвалідністю є переважне право бути залишеним на робочому місці при вивільненні працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва; це право поширюється лише на осіб з інвалідністю внаслідок війни;

- у ст. 55 працівники з інвалідністю можуть бути допущені до роботи в нічний час лише за їх згодою і така робота може бути надана людям з інвалідністю лише якщо вона не суперечить їх медичним рекомендаціям;

- у ст. 172 наведено, що роботодавець зобов'язаний організувати навчання, перекваліфікацію і працевлаштування людини з інвалідністю згідно з його медичними рекомендаціями, встановити на прохання такої людини неповне робочий день або неповний робочий тиждень, надати пільгові умови праці [17].

У працівників з інвалідністю є право на основну та додаткову відпустку, яка надається в обов'язковому порядку. Тривалість відпустки залежить від групи інвалідності (табл.3.2)[5].

Таблиця 3.2 – Тривалість відпусток осіб з інвалідністю

Група інвалідності	Основна відпустка (оплачувана)	Додаткова відпустка (неоплачувана)
I, II група	30 днів	до 60 днів
III група	26 днів	до 30 днів

Додатково, у людей з осіб з інвалідністю є і інші додаткові гарантії захисту. Це, наприклад, пенсія по інвалідності.

У статті 23 закону України «Про пенсійне забезпечення» наводиться такий вид пенсії як:

-пенсія по інвалідності в разі настання інвалідності, яка спричинила повну або часткову втрату здоров'я (втрата здоров'я може бути спричинена трудовим каліцтвом або професійним захворюванням);

- або загальним захворюванням, в тому числі каліцтва не пов'язаного з роботою або інваліди з дитинства [17].

Залежно від ступеня втрати працездатності (здоров'я) люди з інвалідністю поділяються на три групи. Групу інвалідності встановлює органи медико-соціальної експертизи (МСЕК). Відмітимо, що незалежно від групи інвалідності (першої, другої чи третьої) люди з інвалідністю (працівники з інвалідністю) користуються всіма права, передбаченими для них законодавством.

До складу комісій МСЕК входять спеціалісти з інженерної психології (психології праці) та психології професійного відбору, педагогічні працівники, що займаються навчанням та професійної підготовкою осіб з інвалідністю, фахівці Державної служби зайнятості.

Висновок медико-соціальної експертної комісії з професійної придатності входить в індивідуальну (персональну) програму реабілітації особи з інвалідністю. На його основі здійснюється професійна орієнтація, професійна освіта і подальше працевлаштування людини з інвалідністю. Рішенням МСЕК є обов'язковим для всіх підприємств незалежно від форми власності [5].

Запроваджено деякі особливості прав особи з інвалідністю в умовах воєнного стану, що поширюється на період воєнного стану та після шести місяців з його припинення.

Перше таке перша зміна: людині може бути встановлена інвалідність заочно, на підставі лікарсько-консультативної комісії (ЛКК), якщо особа з інвалідністю не може прибути на огляд.

Друга зміна: Кримська, обласні, центральні міські в місті Києві Севастополі, міській міжрайонні, районні МСЕК забезпечують проведення медико-соціальної експертизи за направленням лікарсько-консультативної комісії незалежно від місця реєстрації проживання або перебування людини, що звернулася для встановлення інвалідності[17].

Довідки мають значення для роботодавців, тому що вони є підтвердженням того, що на підприємстві працює особа з інвалідністю. Зазвичай ці довідки даються на визначений термін, не пожиттєво, на рік – на три роки. То потрібно відслідковувати термін закінчення довідок з інвалідності, і вчасно ходити (направляти працівників з інвалідністю) на повторне проходження МСЕК і переустановлення (підтвердження) групи інвалідності.

ВИСНОВКИ

Систему соціального захисту можна умовно поділити на для працездатних, яке реалізується головним чином через функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування; для інших – базовими інструментами є державні соціальні допомоги, пільги, система надання соціальних послуг. Працездатні за віком, але непрацездатні за станом здоров'я особи, також користуються другою складовою системи соціального захисту.

Система соціального захисту для осіб з інвалідністю складається переважно із надання матеріальної допомоги (пенсії, соціальні виплати), соціальних послуг і пільг. До останніх відноситься або безкоштовне надання (ліки, автомобіль, технічні засоби реабілітації, санітарно-курортні путівки, транспортні послуги, житло), або знижки на їх придбання.

В Україні унормована процедура отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни, якою може бути особа, яка отримала поранення (каліцтво, ушкодження) під проходження військової служби або цивільна особа, яка отримала ушкодження від боєприпасів. Особи з інвалідністю внаслідок війни мають такі ж гарантії і соціальний захист, як учасники бойових дій і ветерани війни, і на них поширюється соціальних захист і як на осіб з інвалідністю.

Соціальний захист осіб з інвалідністю складається матеріального забезпечення, соціальних послуг та пільг. Системи пільг стосується лікування та забезпечення ліками, 100% знижка на оплату житлово-комунальних послуг; безоплатний проїзд міським транспортом; безоплатне забезпечення автомобілем; знижки на сплату податків. Окрема частина пільг поширюється на не лише на осіб з інвалідністю внаслідок війни, але й членів її родини.

Крім того, лише для осіб з інвалідністю внаслідок війни, встановлюється одноразова виплата у розмірі 1,2 млн. грн. у випадку встановлення інвалідності І групи, 908 тис. грн. – для другої, і 757 тис. грн. – для третьої. Ступінь втрати працездатності визначається медико-соціальної експертною комісією.

Розглянуто соціальні послуги, які є важливою складовою соціального захисту, особливо стосовно осіб з інвалідністю в наслідок війни. Соціальними послугами – є певні дії, для того, щоб недопустити настання складних життєвих обставин або щоб нівелювати, зменшити їх вплив. Частина соціальних послуг надається безкоштовна, і частина за плату, у випадку, коли у родині є фінансова спроможність їх (частково) оплачувати.

Після початку війни, система надання соціальних послуг зазнала змін: спрощено порядок отримання, розширено перелік екстрених послуг з 3 до 11, дозано надавати послугу екстрено, якщо у людини є загроза її життю або здоров'ю в умовах воєнного стану; соціальну послугу надають безкоштовно, якщо їй завдано шкоду ...бойовими діями.

Визначено, що основними соціальними послугами для людей з інвалідністю внаслідок війни є: догляд, підтримане проживання, персональний асистент, соціальна реабілітація та адаптація, транспортні послуги та інші. Надавачами соціальних послуг можуть бути як державні та комунальні заклади, так і громадські об'єднання.

Окреслено, що система соціального захисту на сьогодні має витримувати надзвичайне навантаження через збільшення числа тих, хто потребує допомоги. Так, з початку війни, кількість осіб з інвалідністю збільшилась на 300 тис. осіб і досягла 3 млн.; чисельність внутрішньо перемішених осіб досягла 4,9 млн.; то їх сукупна частка у чисельності населення, що залишилася в країні, складає 25%, тобто кожен 4-й.

Проаналізовано обсяг видатків зведеного бюджету на соціальний захисту за 2004-2024 рр., що засвідчив зростання абсолютних величин витрат, і їх зменшення і відносному розмірі.

Розглянуто рівень пенсійного забезпечення осіб з інвалідністю на загальній системі та військових. Чисельність військових пенсіонерів з інвалідністю за 2023-2024 р. зросла на 14% за рік на 12 тис., і становить 63 тис. осіб., їхня середня пенсія становить – 13 тис. грн. Кількість осіб з інвалідністю

на загальній пенсійній системі складає 1,4 млн., а середній розмір їхньої пенсії 4 тис. грн., що у три рази менше військової пенсії з інвалідності.

Визначено, що середній рівень пенсійних виплат невисокий: у 0,6% пенсіонерів пенсія нижче встановленого прожиткового мінімуму; і у майже 90% - нижче фактичного розміру прожиткового мінімуму, який у 2024 р. склав 9354 грн.

Встановлено, що з початку війни відбувається зростання попиту на соціальні послуги у 2-4 рази, що не корелюється з місцевими видатками на соціальну сферу. Адже 79-98% соціальних видатків місцевих бюджетів йде на заробітну плату, на соціальні послуги залишається менше 10%.

Виділено проблеми у сфері надання соціальних послуг, серед яких: нерівномірний доступ громадян до послуг через різну фінансову неспроможність громад їх надавати; нестача фінансових, матеріальних і людських ресурсів; нехватка соціальних працівників і низький розмір їх оплати праці; низька питома громадських організацій серед надавачів послуг; не здійснюється оцінка потреб громадян у послугах від час війни; відсутній механізм контролю за якістю і повнотою надання соціальних послуг з боку громад; забюрократизованість процедур отримання послуг; низькі нормативи оплати праці, що закладені у методиці розрахунку вартості послуг.

Оцінено ситуацію на ринку праці. Станом а 01.11.2024 р. в Україні зареєстровано 98 тис. безробітних, з них 3,3 тис. – учасники бойовий дій (3,4%), і 8,1 тис. осіб з інвалідністю (8,2%). В Україні переважна більшість людей з інвалідністю – працездатного віку – 94%.

Одним із найкращих способів інтегрувати осіб з інвалідністю до життєдіяльності суспільства – залучити на ринок праці. Держава стимулює роботодавців брати осіб з інвалідністю на роботу шляхом квотування робочих місць, надання пільги зі сплати ЄСВ, наданням компенсації за облаштування робочого місця для працівника з інвалідністю. За рік роботи програми Державна служба зайнятості надала компенсації, розмір якої різниться від

ступені втрати працездатності особи, 1126-ти роботодавцям, які створили робочі місця для 1238 працівників з інвалідністю.

Дослідження охоплювало сферу працевлаштування осіб з інвалідністю внаслідок війни та ветеранів війни. Дані сайту Work.ua засвідчили зростання вакансій з можливістю працевлаштування ветеранів, але таких менше 10% від загальної кількості.

В Україні проводились дослідження ветеранів війни, що виявляли їх прагнення, потреби і проблеми. Серед головних проблем при працевлаштуванні ветерани вказували на проблеми з фізичним здоров'ям, проблеми з психоемоційним станом, втраті навичок, високу конкуренцію на ринку праці. Лише 30% ветеранів хотіли б повернутись на своє місце роботи, решта бажали б або відкрити власну справу, або перекваліфікуватись, або продовжити роботу в оборонній галузі; майже 40% - хотіли б продовжити період адаптації. Низька питома вага ветеранів, що хотіли б повернутись до попереднього місця роботи свідчить про зміну ціннісних настанов в структурі особистості під час служби.

Досліджено проблемні сфери у працевлаштуванні ветеранів з боку потенційних роботодавців, це: відсутність досвіду роботи з такою категорією працівників; брак коштів або небажання облаштовувати робочі місця для осіб з інвалідністю; складний процес отримання компенсацій; ризики виникнення конфліктів у трудових колективах; складнощі зі звільненням.

Держава в особі Державної служби зайнятості робить певні кроки для полегшення виходу ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни: видано 1910 направлень на навчання захисникам, захисницям та людям з інвалідністю в наслідок війни; ухвалено 1151 рішення про надання грантів для ветеранів і другого подружжя, які створили 2199 робочих місць; запроваджено інтерактивну карту із вакансіями для ветеранів на державній службі та в органах місцевого самоврядування, в якій на 01.12.2024 р. наявні 359 вакансій.

Визначено, що проблеми у сфері працевлаштування осіб з інвалідністю, в тому числі і тих, хто отримав інвалідність внаслідок війни неможливо вирішити

суто адміністративними методами, потрібно розвивати і підтримувати соціальну відповідальність і бізнесу, і громад, і держави.

Виявлено проблеми у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни: недостатнє фінансування соціальних програм; недостатня і недосконала психологічна підтримка ветеранів та військових; недосконала система перекваліфікації; недостатня координація надавачів послуг; бюрократичні перепони для отримання соціальних гарантій; корупція. Останнє підриває довіру до всієї системи органів державної влади і збільшує соціальну напругу у суспільстві.

Розглянуто закордонний досвід вирішення проблем соціалізації та реабілітації військовослужбовців з інвалідністю, серед яких найбільш цікавими є: увага до проблеми подолання посттравматичного стресового розладу із застосуванням віртуальної реальності, менторські програми підтримки ветеранів (США); підтримка розвитку спорту ветеранів війни (Німеччина); організація зустрічей з роботодавцями і бірж праці для ветеранів (Польща); супровід кар'єрних консультантів кожного ветерана, організація стажування у потенційних роботодавців, організація зворотного зв'язку з громадами, де мешкають ветерани (Норвегія); полегшення входження в галузі для ветеранських бізнесів (Канада). Такі різносторонні методи дають розуміння важливості всіх аспектів реінтеграції та адаптації ветеранів до цивільного життя.

В Україні формується ветеранська політика, спрямована на гідне визнання внеску ветеранів, в тому числі шляхом підтримки відновлення добробуту ветеранів та членів їхніх родин. Серед пропозицій – запровадження, уніфікація та державне фінансування програм виявлення поваги, пошани і подяки ветеранам і членам сімей загиблих, для підняття їхнього статусу у суспільстві, для полегшення реінтеграції та адаптації на рівні родини, у професійної сфері та у громадському житті.

Серед інших пропозицій щодо вдосконалення системи соціального захисту ветеранів та осіб з інвалідністю: запровадження і розвиток кейс-

менеджменту, як поєднання індивідуального і комплексного підходу в наданні соціальних послуг; збільшення кількості працівників соціальної сфери; запровадження системи закупівель соціальних послуг через єдину систему, як до прикладу здійснюється закупівля медичних послуг Нацслужбою охорони здоров'я, для забезпечення рівномірного доступу громадян до системи надання соціальних послуг.

Війні триває, і за деякими прогнозами, Україна, по її завершенню, буде мати більше 10% осіб з інвалідністю від усієї чисельності населення.

Збільшення частки громадян з інвалідністю, в тому числі тих, хто віддав своє здоров'я на захист Вітчизни, актуалізує питання пошуку шляхів належного соціального захисту, в тому числі через залучення осіб з інвалідністю на ринок праці різними методами : стимулювання податковими пільгами роботодавців, розвиток соціальної відповідальності, розвиток ветеранського бізнесу, зрощення культури поваги та пошани до внеску ветеранів.

У ветеранів та осіб з інвалідністю є право бути незалежними, соціально та професійно інтегрованими у суспільне життя. Забезпечення цього права має бути справедливо розподілено між державою, роботодавцями, громадами і суспільством в цілому.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Базова інформація про інвалідність.
URL:<https://pwd.employers.org.ua/ua/book>. (дата звернення: 29.11.2024).
2. Відсутні можливостей для працевлаштування ветеранів з інвалідністю: ризики для держави та суспільства. *Відділ навчально-аналітичної роботи Українського ветеранського фонду Міністерства у справах ветеранів України*.
URL:https://veteranfund.com.ua/analytics/vidsutnist_mozhlyvostei_dlia_pratsevlashuvannia_veteraniv_z_invalidnistiu/ (дата звернення: 29.11.2024).
3. Висновок щодо законопроекту Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю на працю» (реєстр.№5344-д від 18.11.2022 р.). *Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу*. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/1ea00446-f770-4c27-923e-648cf6531950> (дата звернення: 29.11.2024).
4. Гордієнко Є. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні: дис. докт. філософії з публічного управління та адміністрування. Харків, 2021 р. С. 217. URL: https://ipa.karazin.ua/wpcontent/themes/education/filesforpages/science/dis_gord_titl.pdf (дата звернення: 29.11.2024).
5. Грицай Ю.В. Охорона праці осіб з інвалідністю: загальні положення. URL: <https://ohoronapraci.com.ua/articles/531865-okhorona-pratsi-osib-z-invalidnistyu-zahalni-polozhennya> (дата звернення: 30.11.2024).
6. Деякі питання надання роботодавцям компенсації фактичних витрат за облаштування робочих місць працевлаштування осіб з інвалідністю. *Постанова КМУ від 22.08.2023 р. №893*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.11.2024).
7. Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням осіб з інвалідністю: *Постанова КМУ від 27.01.2023 р. №70*. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.11.2024).

8. Деякі питання ментальної, спортивної, фізичної, психологічної реабілітації та професійної адаптації ветеранів війни, членів їх сімей та деяких інших категорій осіб . *Постанова КМУ* від 18 березня 2024 р. № 307. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/307-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.11.2024).

9. Деякі питання надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: *Постанова Кабінету Міністрів України* від 29 листопада 2022 р. № 1338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.11.2024)

10. Дослідження підходів до надання публічних послуг для ветеранів: тенденції державної політики, перелік та моделі надання послуг через ЦНАП. 2024 р. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/917/PROSTO_Study_Services_for_Veterans_Jan_2024.pdf. (дата звернення: 29.11.2024).

11. Загоруй І. С. Соціальна політика України щодо ветеранів війни: перспективи реінтеграції в цивільне життя / І. С. Загоруй, Л. М. Загоруй // Правове забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни: збірник наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України за матеріалами І-го круглого столу 31 трав. 2024 р. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2024. 137 с. С. 65–71.

12. Зацікавленість і спроможність організацій громадянського суспільства надавати соціальні послуги. *Звіт за результатами соціологічного*

дослідження. Квітень 2024 р. URL: <https://ednannia.ua/attachments/article/12720/.pdf> (дата звернення: 19.11.2024).

13. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2023 р. URL: https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2024/05/Zvit-2023_06052024.pdf. (дата звернення: 28.11.2024).

14. Качайло К.В., Чеботарьов М.К. Функції соціального захисту. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/07d27942-8d2d-4bc7-8986-19acdfd3208d/content>. (дата звернення: 19.11.2024).

15. Кравець І.М. Управління трудовим потенціалом. URL: https://pidru4niki.com/91602/menedzhment/upravlinnya_trudovim_potentsialom. (дата звернення: 29.11.2024).

16. Коссова-Сіліна Г.О. Працевлаштування та інтеграція ветеранів: проблеми і виклики ринку праці. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint.pdf> (дата звернення: 20.11.2024).

17. Лідньов А. Охорона праці осіб з інвалідністю. URL: <https://pro-op.com.ua/article/771-ohorona-prats-osb-z-nvaldnstyu> (дата звернення: 30.11.2024).

18. Лішун А.Р. Соціальний захист Воїнів ЗСУ. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/785> (дата звернення: 26.11.2024).

19. Матвєєва Ю. Окремі аспекти соціального захисту військовослужбовців в умовах воєнного стану. Право в умовах війни. URL: <https://law-in-war.org/okremi-aspekty-soczialnogo-zahystu-vijskovosluzhbovczivv-umovah-voennogo-stanu/> (дата звернення: 19.11.2024).

20. Мельничук Д.П. Соціальний захист інвалідів в Україні як ознака досягнутого рівня людського розвитку. Вісник ЖДТУ. 2010. №4 (54). URL: <https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5632/55.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 27.11.2024).

21. Мельник В. Соціальний захист осіб з інвалідністю: засади правового регулювання окремих держав-членів ЄС. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. No 7. С. 133-138.

22. Надання послуг Державною службою зайнятості у січні-жовтні 2024 р. *Інформація Державної служби зайнятості*. URL: <https://dcz.gov.ua/stat/statfile> (дата звернення: 19.11.2024).

23. Новікова Н.Л., Галицький О.М., Гришова Р.В. Державні механізми регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 65-70.

24. Одноразова грошова допомога у разі встановлення інвалідності. *Армія Inform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/06/14/odnorazova-groshova-dopomoga-u-razi-vstanovlennya-invalidnosti/> (дата звернення: 18.11.2024).

25. Організація системи соціального захисту в Україні : кол.мон. [І.О. Карпич, О.О. Матрос, Л.А. Моргай, Ю.В. Підвальна]; за ред. О.О.Кравченко; МОН України, Уманський держ.пед.ун-т Імені Павла Тичини. Київ. ФОП Ямчинський О.В. 2024. 196 с.

26. Положення про Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю. *Наказ Міністерства соціальної політики України від 14.04.2011 №129*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0528-11#Text>. (дата звернення: 29.11.2024).

27. Порядок призначення і виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту : *Постанова КМУ від 29.03.2024 р. №357*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/357-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.11.2024).

28. Працевлаштування ветеранів : що показав аналіз українського законодавства. *Міжнародний фонд «Відродження»*. 03.07.2024 р. URL: <https://www.irf.ua/praczevlashtuvannya-veteraniv-shho-pokazav-analiz-ukrayinskogo-zakonodavstva/> (дата звернення: 29.11.2024).

29. Припхан І.І., Щур Р.І., Солоджук Т.В. Правові та економічні засади захисту осіб з інвалідністю під час воєнного стану. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2024. Вип. 20. Т.1. URL: <https://ktipe.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/view/8128/8250>

30. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту соціальних, трудових та інших прав фізичних осіб, у тому числі під час воєнного стану, та спрощення обліку робочих місць для осіб з інвалідністю: *Закон України від 18.10.2022 р. №2682-IX*.

31. Про внесення змін до Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери. *Постанова КМУ від 27.10.2023 р. № 1130*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1130-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.11.2024).

32. Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України: *Постанова КМУ від 08.09.2015р. №685* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.11.2024).

33. Про відпустки: *Закон України від 15.11.1996 р. №504/96-ВР* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.11.2024).

34. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: *Закон України від 06.10.2005 р. № 2691-IV* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 29.11.2024).

35. Про реалізацію спільного із Всесвітньою продовольчою програмою Організації Об'єднаних Націй проекту стосовно додаткових заходів із соціальної підтримки осіб з інвалідністю з дитинства та дітей з інвалідністю. *Постанова Кабінету міністрів України від 02.02.2024 р. №110*. URL:

<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-realizatsiiu-spilnoho-iz-vsesvitnoiu-prodovolchoiu-a110> (дата звернення: 27.11.2024).

36. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: *Закон України від 21.03.1991 р. №875-XII* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>. (дата звернення: 29.11.2024).

37. Про охорону праці. *Закон України від 10.11.1992 р. №2694-III*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>. (дата звернення: 29.11.2024).

38. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб. *Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення: 29.11.2024).

39. Про соціальні послуги. *Закон України від 17.09. 2019 р. № 2671-VIII*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 29.11.2024).

40. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: *Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 19.11.2024).

41. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: *Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 19.11.2024).

42. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 р. та затвердження плану заходів з її реалізації у 2024-2027 рр. *Розпорядження КМУ від 29.11.2024 р. № 1209-р*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-veteranskoii-polityky-na-period-do-2030-roku-ta-zatverdzhennia-s1209291124>. (дата звернення: 29.11.2024).

43. Проблема працевлаштування ветеранів війни: ризики для держави та суспільства. *Національний інститут стратегічних досліджень. 2023*. URL: [https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-pratsevlashtuvannya-veteraniv-viuny-ryzyku-dlya-derzhavy](https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-pratsevlashtuvannya-veteraniv-viyny-ryzyku-dlya-derzhavy) (дата звернення: 29.11.2024).

44. Горбань Ю. Працевлаштування ветеранів: чому вони відчують проблеми та як їх можливо вирішити. *Інтерфакс Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/985365.html> (дата звернення: 29.11.2024).

45. Правові нюанси працевлаштування ветеранів: що важливо знати роботодавцю. *Work.ua*. 02.09.2024. URL: <https://www.work.ua/articles/hiring-veterans/3331/> (дата звернення: 29.11.2024).

46. Рівні права та можливості : соціальна послуги та підтримка для людей з інвалідністю. *Міністерство соціальної політики України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rivni-prava-ta-mozhlyvosti-sotsialni-posluhy-ta-pidtrymka-dlia-liudei-z-invalidnistiu>. (дата звернення: 29.11.2024).

47. Рішення Конституційного Суду України від 06 квітня 2022 року № 1-р (П)/2022 (справа про посиленій соціальний захист військовослужбовців). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-22#Text> (дата звернення: 29.11.2024).

48. Соціальні видатки : що і чому фінансувала держава у 2023 р. та що зміниться у 2024 р. *Укрінформ*. 17.04.2024 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3853235-socialni-vidatki-so-i-comu-finansovala-derzava-u-2023-roci-ta-so-zminitsa-v-2024mu.html>. (дата звернення: 29.11.2024).

49. Соціальні видатки державного бюджету у 2024 р. складуть 470 млрд. грн. – Прем'єр-Міністр. *Урядовий портал*. 12.01.2024 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/sotsialni-vydatky-derzhavnoho-biudzhetu-u-2024-rotsi-skladut-470-mlrd-hrn-premier-ministr> (дата звернення: 01.12.2024).

50. Соціальні послуги в умовах війни: нові зміни та виклики URL: <https://parlament.org.ua/analytics/soczialni-poslugy-v-umovah-vijny-novi-zminy-ta-vyklyky/> (дата звернення: 30.11.2024).

51. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток. *Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, курсантів та молодих вчених, 15 листопада 2024 р.*; [за ред.: Нагірняка М.Я.]. Львів : ЛДУ БЖД, 2024. 118 с.

52. Сушінець В. Проблеми та перспективи соціального захисту військовослужбовців та ветеранів у контексті сучасних викликів національної безпеки України. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/15035/1/206-Book%20Manuscript-677-1-10-20241129.pdf>. (дата звернення: 29.11.2024).

53. Труфанова Ю., Майка Н. Соціальний захист військово службовців в умовах військового стану : окремі правові аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. №3 (35). С.45-49.

54. Федорович І.М., Шевчук Я.О. Соціальний захист населення в умовах воєнного стану : сучасний стан та перспективи розвитку. *Інвестиції: практика да досвід*. 2024. №4. С.161-167.

55. Фомічов К.С. Методи реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 2. С. 132-137.

56. Хоменко Я. Права і підтримка : керівництво для осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Юридична газета online*. 29.09.2024. URL: <https://ednannia.ua/attachments/article/B8.pdf> (дата звернення: 25.11.2024).

57. Шевців Ю. Впровадження електронного кейс-менеджменту як сучасного інструменту надання соціальних послуг. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/15035/1/206-Book%20Manuscript-677-1-10-20241129.pdf>. (дата звернення: 29.11.2024).

58. Шевченко Р. Стратегії забезпечення соціального захисту ветеранів та їхніх родин: теоретичні концепції та практичні інновації. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13744/1/97.pdf> (дата звернення: 29.11.2024).

59. Шевченко Р.П. Інноваційні підходи до організації соціального захисту ветеранів війни : міжнародний досвід. *Інвестиції : практика та досвід*. 2024. №3. С. 184-189.

60. Чи готові українські компанії до працевлаштування ветеранів – дослідження Work.ua URL: <https://cases.media/article/chi-gotovi-ukrayinski->

kompaniyi-do-pracevlashtuvannya-veteraniv-doslidzhennya-work-ua (дата звернення: 29.11.2024).

61. Холодков А.В. Актуальні проблеми соціалізації військовослужбовців з інвалідністю внаслідок війни. *Київський часопис права*. 2023. №1. С.240-244. URL: <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/280/267>(дата звернення: 29.11.2024).

62. Устінова С.О., Надточій А.О. Проблеми працевлаштування ветеранів війни: напрями вирішення. *Мат. міжнар. наук.-практ. конференції «Перспективи стабільного економічного розвитку та економічної безпеки: світовий досвід та вітчизняні реалії»*. м.Запоріжжя, 13-14 грудня 2024 р. (подано).

63. Як знайти роботу ветеранам з інвалідністю? Армія Інформ. <https://armyinform.com.ua/2023/03/30/yak-znajty-robotu-veteranam-z-invalidnistyu/>(дата звернення: 29.11.2024).

64. Steven Shepherd, David K.Sherman , Alair MacLean, and Aaron C.Kay The Challenges of Military Veterans in Their Transition to the Workplace: A Call for Integrating Basic and Applied Psychological Science. *Perspectives on Psychological Science* 2021, Vol. 16(3) 590–613. URL: <http://surl.li/fjwik> (дата звернення: 29.11.2024).